

Комитет за Византологија и Медиевистика на Република Македонија

Едиција

MACEDONIA BYZANTINA

Кн. 1.

МНОГУИМЕНИТЕ ДРУГИ

МАКЕДОНИЈА – ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ДРУГОСТА НА СРЕДНОВЕКОВНИОТ БАЛКАН

(Идентитетски Јазли)

Стојко Стојков

Скопје 2024

Наслов: Многуимените Други. Македонија – пресечна точка на Другоста на
средновековниот Балкан (Идентитетски Јазли)

Автор: проф. д-р Стојко Стојков

Рецензенти: проф. д-р Коста Ациевски, проф. д-р Александар Атанасовски,
проф. д-р Тони Филипоски

Лектор: Марија Иванова

Претпечат: Серчанин

Издавач: Комитет за византологија и медијевистика на Р Македонија

Печати: Печатница Европа 92 - Кочани

© Стојко Стојков, 2024

Сите права се задржани.

Ниту еден дел од оваа книга не смее да биде препечатуван, умножуван или објавуван во
која било форма или на кој било начин во печатените и во електронските медиуми без
посебна дозвола од авторот.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР

ВОВЕД

ПЛАНИРАЊЕ НА МИНАТОТО - СОНУВАЊЕ НА ИДНИНАТА

Uteres veteres – vinom novum.

Како се создава национален расказ: паралела меѓу бугарската и македонската историографија

Формулирањето на етногенетските формули и нивната лабилност

Вечните национални граници

Магијата на имињата

Сликање на небитието

ПРВ ДЕЛ

ПОИМОТ СЛОВЕНИ ВО МАКЕДОНИЈА – ПОЈАВА, УПОТРЕБА ЗНАЧЕЊЕ

Прва глава: ДИЛЕМИТЕ ВО НАУКАТА ОКОЛУ ПОИМОТ СЛОВЕНИ

Поимот Словени – форми, потекло, значење

Поимот Словени во Македонија

Соодносот на Словени - староседелци

Бројност на староседелската популација

Бројноста на Словените

Втора глава: СЛОВЕНСКИТЕ ЕТНОСИ

Различноста во Македонија на крајот од VII в.

Лојалноста – темелот на различноста

*Ерата на словенските етноси - Словенските етноси како
организирачка структура и модел*

Ширење на словенскиот јазик - Lingua franca

Паралели на случувањата во Македонија

Трета Глава: ПОИМОТ СЛОВЕНИ – ОД ДОМИНАНТЕН КОН ИЗЛЕГУВАЊЕ ОД УПОТРЕБА ВО ВИЗАНТИСКИТЕ ИЗВОРИ (VII – XII В.)

“Крајот” на словенските етноси во Македонија

Склавинии и склаво-архонтии

*Промени во начините на употреба на поимот Словени во византиските
извори во IX – X в.*

Излегување на употреба на поимот Словени во византиските извори.

Четврта глава: „СЛОВЕНСКИОТ НАРОД“ И „СЛОВЕНСКИОТ ЈАЗИК“ ВО СТАРОСЛОВЕНСКИТЕ ТЕКСТОВИ (IX – XIV В.)

Словенскиот народ – јазик во IX и во X в.

Словенскиот народ – јазик од крајот на X до крајот на XII в.

Словенскиот народ – јазик во XIII и во XIV в.

ВТОРИ ДЕЛ: ЕНИГМАТА „БУГАРИ“

**Прва глава: ПОИМОТ БУГАРИ – ЕТНОС ВО ЕВОЛУЦИЈА,
МУЛТИЕТНИЧКА КАТЕГОРИЈА, ИЛИ ИМПЕРИЈАЛНА НАД-
ЕТНИЧКА ПРИПАДНОСТ?**

Фактичка рамка

Бугарите во X в. како турански народ

Бугарија како мултиетничка земја: не-Бугарите во Бугарија

**Втора глава: ХИПОТЕЗАТА ЗА СОЗДАВАЊЕ НА СЛОВЕНО-
БУГАРСКИ НАРОД ВО IX – X В.**

Аргументи од општ карактер

Бугарите после нивното исчезнување

Аргументи за бугарска самосвест кај Словените во X – XIV в.

*Словените како не-Бугари и Бугарите како Други во словенските
текстови после 1000 г.*

Заклучок

**Трета глава: МУЛТИЕТНИЧКАТА ХИПОТЕЗА ЗА БУГАРСКИ НАРОД
ВО СРЕДНИОТ ВЕК**

Мултиетничка константна заедница?

Општо име - “a collective proper name”: поимот Бугари

Бугарска земја “association with a specific ‘homeland’“

Споделени историски спомени и мит за потеклото?

Традиции што меѓусебно се негираат

“Чувство на солидарност кај значајни делови од населението”

„Еден или повеќе разграничувачки елементи на општа култура“

Четврта глава: ИКОНАТА НА БОЖЈОТО ЦАРСТВО И НЕЈЗИНИТЕ СЕНКИ

Вистинската промена во Бугарија во IX – X в.

Алтернативно царство со непостоечки народ

Елитни идентитети

„Бугари“ – хомоним за различни феномени

Невозможност да се дефинира неприродното царство

Опасноста од создавање Франкештајн во науката

ТРЕТИ ДЕЛ

**МАКЕДОНИЈА ВО СЕНКАТА НА ДВЕ ИМПЕРИСКИ
ТРАДИЦИИ**

**Прва глава: САМУИЛОВОТО ЦАРСТВО МЕЃУ НАЦИОНАЛНИТЕ
МИТОВИ И НАУЧНИТЕ КОНТРОВЕРЗИИ**

Модерни интерпретации на Царството

Прашањето за самосвеста

Прашањето за самосвеста

Проблемот со терминологијата. „Минатото е туѓа земја“

**Втора глава: НОВА РЕАЛНОСТ И НОВИ ПЕРЦЕПЦИИ НА
ВИЗАНТИСКИОТ БАЛКАН ПО 1018 Г.**

*Промените во византиската политика одразени во сигилиите на
Василиј II (1018 – 1025)*

”Бугарија“, ”Цела Бугарија“ и “Бугарите”

Нови реалности – нови перцепции и терминологија

**Трета глава: ТРАНСФОРМАЦИЈА ВО РАЗБИРАЊЕТО НА
КАТЕГОРИИТЕ СЛОВЕНИ И БУГАРИ ВО ВИЗАНТИСКИТЕ ИЗВОРИ X
- XIII в.**

Свети Климент: од епископа словунска – до епископов βοιλουριας

Епископ со многу титули

Епископ словенски

Епископ на Бугарија

„Бугарски“ како византиски превод на „словенски“

*Претворање на св. Климент во епископ-патрон на
„архиепископијата на цела Бугарија“*

Свети Климент во словенските извори во XI – XIV в.

**Четврта глава: РАЗГРАНИЧЕНИ ВО ЛОЈАЛНОСТА: МАКЕДОНИЈА
КАКО ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА (НЕ)ЛОЈАЛНОСТА НА БАЛКАНОТ**

„ќе ги препознаете по нивните плодови“.

„од преполнето на срцето зборува устата.“

ЗАКЛУЧОК

МНОГУИМЕНИТЕ ДРУГИ:

**МАКЕДОНИЈА КАКО ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ДРУГОСТА НА
СРЕДНОВЕКОВНИОТ БАЛКАН**

Пред покрстувањето и појавата на словенската писменост

Македонија под византиска и бугарска власт

Другоста во времето на Комитопулите

Периодот на византиска власт (XI - XII век)

Другоста во XIII – XIV век

БИБЛИОГРАФИЈА

ТАБЛИЦИ

Таблица 1 Македонија и Бугарија: хронологија на институциите

Таблица 2. Намалување на населението 540 – 610 г.

Таблица 3. Варијанти на број население според градовите во Македонија

Таблица 4. Хипотетички сооднос меѓу Словени – староседелци во Македонија надвор од Солун.

Таблица 5. Терминологија во втората верзија на делото на Црноризец Храбар од крајот од XIII или почетокот на XIV в.

Таблица 6. Народи со кои се идентификува поимот Бугари во средниот век

Таблица 7. Потекла на Бугарите

Таблица 8. Две бугарски традиции

Таблица 9. Споредба на имињата во династијата и елитата на Бугарското царство (893 – 972) и Самуиловото царство (976 – 1018)

Таблица 10: Споредба на описите на востанија на Балканот во XI в.

МАПИ

- 1. Диецезата на Охрид и цела Бугарија во XI в.*
- 2. Различни сфаќања за тоа која е „Земјата на Бугарите“*

3. *„Другоста“ во XI – XIV в.*
4. *„Нашкоста“ во XIII – XIV в.*

ИЛУСТРАЦИИ

1. *Бугарите убиваат христијани во Месеџословот на Василиј II.*
2. *Омуртаг во Мадридскиот ракопис на Јоан Скилица*
3. *Бугарите убиваат христијани (Мадридски ракопис)*
4. *Георги Маниакис (Мадридски ракопис)*
5. *Дељан (Мадридски ракопис)*
6. *Смртта на Тихомир (Мадридски ракопис)*

ПРЕДГОВОР

*„Душице моја грешна,
што ми сакаш навистина да го видиш крајот на книшката,
како и морепловецот - крајот на морето,
како и болниот – здравје,
како и сиромавиот - храна и облека за себе.
Поменувајте ме, а вас – Бог!“
(Битолски триод, XIII в.)*

Во зависност како ќе погледнете територијата на Македонија се јавува центар, пресечна точка или раскрсница на Балканот не само во географска смисла, но исто и во културна, јазична, демографска, идентитетска и историска. Таа е место каде се сретнуваат, комуницираат, разменуваат идеи и вредности повеќе култури, религии и дури цивилизации. Ова книга нема амбицијата да го расплете овој срцев јазол во неговата длабочина и сеопфатност. Таа се насочува кон еден од неговите сегменти – макотрпно се мачи да расплете повеќе идентитетски јазли во Средниот век во Македонија и пошироко, применувајќи ги достигнувањата во науката во идентитетските и етнички студии. Плод е на повеќе од четврт век истражувања и може да се каже - на една животна посветеност.

Под слично име дел од материјалот во оваа книга излезе во 2023 г. како посебна книга во издание на НУБ – Штип. Со својот скроман тираж од 60 примероци тоа брзо беше исцрпено. Во меѓувреме големиот интерес пројавен кон темата и позитивните одзиви за првата книга, доведоа до мисла за второ издание. Дополнувањата на истото, кои на почетокот беа планирани да го зголемат за 10 % толку се проширија што на крајот се претвори во нова книга. Нов труд – и според новите теми што ги обработува и според размерот. Се зголеми скоро двапати, вклучи осум нови таблици, четири мапи и шест

илустрации. Структурата беше целосно порменета. На местото на старите Вовед, 5 глави и Заклучок, сега има три дела со вкупно 12 глави, Предговор, Вовед и Заклучок. Новите глави се во најголем дел нови текстови. Беше вклучен и обработен и проблемот со доаѓањето и населувањето на Словените, соодносот и односот со староседелското население, етничките процеси во така наречениот „темен век“ (VII – IX в.), како и прашањето за лојалноста како клучен маркер за надворешно дефинирање на „етнос“. Но, во суштина и оваа книга ја следи истата линија на истражување како и претходната и го содржи во себе преработен и материјалот од старата книга.

Временски книгата го покрива периодот познат како *среден век* во Македонија, кој започнува со колапсот на византиската власт по 614 г., а завршува со доаѓањето на Османлиите во крајот на XIV в. и наметнувањето на нивната власт. Периодот е обележан со големи јазични, културни и религиски промени. Големи промени има и во терминологијата користена за населението на Македонија во изворите. На местото на старите административни имиња и етноними наоѓаме нови такви. Некои стари имиња ќе се зачуваат, но ќе го сменат или значењето или местото за кое се однесуваат. Други ќе се користат поретко или за одреден период и воопшто нема да се користат, за потоа да се вратат во живот.

Периодот се карактеризира со рурално-аграрна економија и општество, градовите срушени и напуштени на почетокот постепено се обновуваат по IX в., но никогаш нема да го стигнат нивото и значењето од антиката; селото останува основна единица – обединето од колективната даночна одговорност и третирано како единствена и базична социјална единица. Периодот се карактеризира и со намалено ниво на образование. Слабоста на градовите, доминацијата на селото, слабата образованост секако значеле и дека политичките елити не биле во позиција силно да влијаат врз идентитетите и разбирањата на луѓето. Државите во периодов се од космополитски карактер, изградени по империјален модел и поддржувани од црквата која исто

подржувала космополитски христијански поглед на светот и универзален приод во организирањето на луѓето.

Тоа не соочува со еден од големите проблеми при истражување на идентитетот во минатото, а имено, што имаме малку извори и тие се пред сè од надворешни автори или од припадници на (почесто странски) елити. Случаите кога луѓе зборуваат сами за себе во етнички категории се ретки и не се секогаш јасни и не ни дозволуваат да изградиме слика за постоечките идентитети во која да можеме да имаме некоја поголема степен на сигурност. Тие исто така обично доаѓаат од елитата и не остават во мрак по прашањето што мислеле за себе и за другите обичните луѓе. Надворешните извори – основниот вид извори со кои располагаме, ни кажуваат повеќе за образованоста во класичните дела на нивните автори, отколку за идентитетот на луѓето за кои тие пишуваат. Авторите биле повеќе загрижени за тоа да ја сместат одредената популација, во доминантната во нивната средина и време претстава за потеклото и класификациите на народите, отколку за тоа што луѓето мислеле за самите себе.

Затоа она што го наоѓаме во изворите како поими со кои различни популации се именуваани-првенствено се надворешни имиња (екзоними), а ретко се имиња со кои луѓето сами се именувале (ендоними).

Поради тоа надворешните извори треба да се користат претпазливо во однос на именувањето и потеклото на одредена група луѓе, а повеќе во насока за констатирање на постоењето надворешни претстави за одредена популација, или пак кога конкретно зборуваат за можни елементи на идентитетот како јазик, обичаи и сл.

Следен и немаловажен проблем е што изворите, потекнуваат од и ги визираат, и зборуваат основно за елитите, за нивното потекло и идентитет. Што се однесува до *потеклото* и *припадноста* и *самосвеста* на „обичниот народ“, тука изворите се особено скржави - тој се појавува во изворите пасивно, во улога на нем актер. Обично ги идентификуваат „обичните луѓе“ според елитите кои владеат со нив без разлика дали тие делеле исто потекло или припадност.

Доминацијата на *екзоними* над *ендоними* нè води до следниот проблем. Не само што многу од користените во изворите поими биле архаични или класични дури и во времето кога се напишани, и без врска со самото население, туку често е тешко да се разбере што авторот мислел конкретно под еден или друг поим – на која популација мисли и каква смисла вложува во него. Наша модерна грешка е да мислиме дека луѓето биле јасно и видливо за секого поделени во народи и соодветно именувањата во изворите секогаш се однесуваат на истиот ограничен број оформени народи. Од тука истражувачот лесно паѓа во стапицата да се обидува да одгатне соодветниот екзоним на кој „вистински“ народ се однесува. Но многу често, кога имаме опис за тоа каде живее соодветниот народ можеме да констатираме дека или соодветното население не може да се идентификува како народ само по себе, а ниту да се идентификува со некој конкретен претпоставен народ, а често се однесува на население во географска или административна област и особено држава и тоа такви со променливи граници. Тоа не ставува во кружна аргументација – ние прво ги претпоставуваме народите – а потоа ги поврзуваме екзонимите со нив и реално ги префрламе нашите разбирања во изворите, а изворите ги прилагодуваме кон нашите модерни разбирања.

Тоа е првиот и веројатно најчест начин на фалсификување на историјата.

Во употреба секогаш биле екзоними што во број биле во пати повеќе од се што може да се претпостави како „народ“ денес. Еден и ист поим можел да има и неколку значења во исто време, а и да ги менува своите значења во времето и просторот и за категориите население за кои се употребува. Тоа го вклучува и нашето време - многу поими кои денес се во употреба, воопшто не се нови туку имаат своја сложена историја и биле користени за различни феномени и со прилично различна содржина. Стремежот на умот кон упростување и рационализација е многу силна, а во истражувања како ова и опасна. Лесно може да се слиземе во коловозот на симплификацијата и да си го упростиме проблемот претпоставувајќи дека секој поим има една и иста содржина, т.е. да ставаме ново вино во стари мевови (Матеј, 9:17) и од тука да

ги пренесеме современите и вообичаени за нас значења на поимите во минатото. Резултатот е осовременување на историјата - наместо да ја реставрираме колку е можно сликата на минатото да ја пресликаме врз него нашата современост.

Тоа е втор начин на фалсификување на минатото.

Семантиката е клучна во разбирањето на минатото ако не сакаме да се „изгубиме во преводот.“

Тоа е особено опасно за модерните национални имиња како Македонци, Бугари, Грци и сл. Ние денес ги викаме Грци припадниците на нација кои себе си се викаат Елини. Но, таа нација како и сите други е нова. Кога најдеме во старословенските средновековни извори поимот Грци, тој не се однесува ниту на тогаш непостоечката елинска нација, ниту на некаков предок на истата, туку е едноставно збор за луѓе од различни потекла кои себе си се викаат Ромеи, луѓе што ние денес ги викаме со вештачкиот поим Византијци. Во истото тоа време Елини било збор за пагани и никој себе си така не се викал. Поимот Бугари денес има најмалку пет различни значења: човек со бугарско државјанство, припадник на бугарската етно-нација, Гагауз, христијани наспроти муслимани („Бугари“ и „Турци“), специфични националисти покрај реката Волга. Повеќето од нив не постоеле дури и само 200 години назад. Слична повеќезначност можеме да најдеме и во однос на поими како Македонци, Романци, Срби. Такви поими неретко играат улога и на хомоними. Затоа и кога пишуваат за минатото научниците сакале или не се соочуваат со потребата да ги преведуваат или објаснуваат поимите што ги наоѓаат во изворите на начин кој би бил разбирлив или помалку заблудувачки за современиот читател. Но, таквите преводи се секогаш несовершени и често заблудувачки.

Истражувањето на значењата на поимите во секоја една ситуација, е колку што важна, толку и деликатна и сложена задача, која лесно може да се злоупотреби за постигнување на едни или други цели со кои сме емоционално обврзани. Често и сосема несвесно. Подведени од нашите чувства можеме лесно

наместо да го реставрираме мозаикот на минатото да ги нацртаме врз него нашите фрустрации, фантазии и копнежи. Да ги пренесеме и решаваме таму нашите современи проблеми. Историјата е учителка на животот, но не е психолог, а ниту психијатар.

Тоа е трет начин на кој ја фалсификуваме историјата.

За да се избегне - бара и дисциплина и себеоткажување и посветеност на вистината.

И смирение – не можеме да најдеме одговор на сè, она што не го знаеме секогаш ќе биде повеќе од она што го знаеме. Ние знаеме многу малку од она што било, и никогаш нема да можеме да ја добиеме полната слика. Претпоставувањето дека ги имаме сите информации и можеме да одговориме на сите прашања неизбежно води кон создавање на лажни слики. Нашиот ум ја има таа способност да дава единствена смисла дури и на случајна комбинација од податоци. И таа обично по асоцијација е таква што е највообичаена за нас, а тоа поново е нашата современа реалност. Обидот да се добие целосна и детална слика по секоја цена би не довело неизбежно до силување на изворите и создавање извештачена реалност. Голема опасност се јавува добронамерниот и несвесен фалсификатор кој живее во секој еден од нас.

Кога на тоа се додаде и замешувањето на идеологии, држави, движења и институции со нивните интереси, тогаш несвесниот фалсификатор може да стане и добро платен таков. За жал, тоа воопшто не е ретка појава.

Тоа е четвртиот и најпознат начин на фалсификување на историјата иако фалсификаторите најчесто и не се свесни што прават – тие искрено ги следат своите желби и убедувања и ги решаваат своите проблеми во историјата, а за тоа добиваат и пари и слава.

Сите овие искушенија за фалсификување на историјата доаѓаат наеднаш и со полна сила, кога е во прашање нешто толку длабоко и лично како идентитетот на човекот и особено, кога идентитетската проблематика е толку исполитизирана како што е во нашиот регион.

За да се помине безбедно низ овој архипелаг низ сите Сирени, Сцили и Харибди, потребно е истражувачот да и отвора широко очите и надвор но и на внатре, а да ги затнува ушите за многу примамливи песни што доаѓаат и од горе и одоздола и од надвор и од внатре и особено за онаа на своето его. Во тоа направив сè што можев. Она што ме мотивираше беше барање на ослободување преку вистина, а не себедоказување.

Така ако не ви се допадне сè во оваа книга, тоа е добар знак. И за мене и за вас.

Дел од тенденцијата на умот да упрости е и верувањето (често и како несвесна пресумпција) дека категоријата *народ* е истовремено и основен блок во историјата, но и константна единица во која биолошкото потекло (ДНК), јазикот, културата, религијата, името и државноста се совпаѓаат. Би било многу лесно да беше така. Прашање е дали овие елементи воопшто се совпаѓаат некаде. И сепак наша модерна пресумпција е дека историјата се прави од *народи* и *мнозинства* и соодветно треба да се истражува имено како историја на *народи* и *мнозинства*. Но токму за мнозинствата ние не знаеме скоро ништо, а „народите“ се извлекуваат постојано од нашите напори да ги дефинираме. Така истражувањето на идентитетот во минатото е нешто доста поразлично и многу покомплицирано од фиксирана историја на народи.

Оваа книга тргнува од друга појдовна точка. Таа започнува со стремежот да се истражи во сите случаи (колку што е можно) смислата што авторите на изворите ја подразбирале, ја „вложувале“ во одреден поим, без таквата содржина да се претпоставува и прифаќа како разбирлива сама по себе. Исто така, да се истражи *како* се користел соодветниот поим, за какви популации, територии, ситуации и сл. Како еден поим се вклопувал во поголемата структура на класификацијата на реалноста користена од соодветен автор, група од автори итн. Тоа е спротивно на најчесто применуваниот метод – за секој поим користен во изворите да се бара на кој „вистински народ“ (обично - денес постоечка нација) треба да се однесува. Таквиот метод треба целосно да се

отфрли зашто, како што веќе беше речено, наметнува претходно замислена реалност и прави изворите да ѝ се потчинуваат на истата.

Треба да ги оставаме авторите во Средниот век сами да определуваат што мислеле под одреден поим, за кого и каде истиот го користеле. Тоа би дозволило да ја реконструираме ако не етничката реалност каква што била – тогаш барем етничките претстави што постоеле кај писмените луѓе, да идентификуваме групи кои во одреден момент биле перципирани како етноси и третираны како такви, или дури да одредиме прашања и зони без јасен одговор, наместо насекаде да ги гледаме нашите модерни нации, но во фолклорни носии или средновековни филмски костуми.

Поради опишаната состојба со изворите на коишто се потпираме, она што обично можеме да го констатираме и истражиме се категориите *различност* и *другост*, гледани од различни гледни точки. Тоа е основното нешто што изворите објективно ни го даваат, со сите ограничувања на таквиот приод. Овде и треба да се концентрира вниманието. Ова би дало можност да се дефинираат зони на *другост*, а каде што сме среќни и зони на *нашкост*, наместо „народи“, но тоа почесто е најдоброто на кое може да се надеваме.

Имајќи предвид дека содржините и начините на користење на поимите се менуваат во времето и просторот изворите во оваа студија се разгледуваат на прво место како извори за времето *во кое* се пишуваат, а дури потоа за времето *за кое* тие пишуваат. Особено корисни се случаите кога во еден извор се користени постари извори со кои располагаме – промената во терминологијата во такви случаи ни покажува промена во разбирањата што се случила во меѓувреме, а немањето на таква – дека значењата коишто се содржеле во оригиналот или продолжуваат да се целосно актуелни или во најмала рака не противречат генерално на разбирањата и начинот на употреба на соодветниот поим во времето кога е составуван подоцнежниот извор.

Сето тоа го прави датирањето на изворите особено важно, а за жал во случајот со Балканот тоа е почесто спорно. Во моето истражување претпочитам

датирања засновани на текстоколошка и јазична анализа пред оние што се класифицирани според тоа доколку се вклопуваат во една или друга хипотеза и интерпретација на историјата. Затоа, на пример, во овој труд извори како Солунска легенда, Видението на Исаја, Краткото житие на Св. Кирил, се датираат во XIII - XIV в., а не во XI в., или дури и порано, како што често и без сериозни аргументи се прави.

Од потребата да се истражат и осмислат изворните податоци од различни агли, доаѓаат одредени и тешки за избегнување повторувања во книгата.

Трудот нема намера да ја исцрпи темата за идентитетот. Ниту пак претставува сè што имам како автор да кажам по овие прашања. За целта ќе биде потребна уште најмалку една книга. Остануваат во маргините важни теми како поимите Македонци, Мизи, Илири и други, како и одредени процеси и појави од значење за идентитетот на средновековниот човек, на кои науката нема обратно доволно внимание.

Целта на оваа книга е да ги претстави собрани пред читателите резултатите од моите досегашни истражувања и да даде прилог кон истражувањето на оваа комплицирана проблематика ослободено од идеолошки влијанија.

Да поттикне понатамошни размислувања и истражувања.

Книгата е посветена на сите што ја сакаат Вистината. Дури и ако грешиме – продолжуваме *Неа* да ја бараме.

Благодарност!!!

За излегувањето на ова второ издание заслужни се многумина и на сите нив им должам благодарност.

Би започнал со штедриот мецена (дарежливиот покровител) без кого тоа издание немаше да биде можно и којшто според добрите христијански традиции

на нашиот човек, посака да не му биде спомнато името, сакаше да остане во тајна. Слично е и со создателот на мапите на второто издание, на корицата и на претпечатената подготовка, кој ги изработи со многу внимание и напор, одбивајќи да земе нешто за себе, а ниту дури и сатисфакцијата читателите да му го дознаат името, туку само псевдонимот - Серчанин. И за двајцата ми останува само да се молам да се збиднат врз нив зборовите на апостолот Матеј во евангелието и „твојот Отец, Кој гледа тајно ќе те награди јавно“ (Матеј, 6:3)!

Должам голема благодарност на луѓето кои први ме охрабрија да направам ново издание, а тоа се колегата Трајче Стојанов, философ и пријател со кој секој разговор е провокативна инспирација и особено колегата Бранислав Светозаревик, кој не само што ме охрабри, туку и многу ми помогна и во логистика, и во популаризирање на книгата. Меѓу нив е и на мојот драг колега и пријател Страшко Стојанов, кој е носител на „првичниот грев“ темата за Словените да најде место во книгава.

Должам особено голема благодарност на Богдан Илиевски кој во своето „Вечерно шоу“ не само што ја популаризира темата и книгата на начин недостапен за нас „средновековците“, но и помогна добар дел од нејзините содржини да бидат преточени до широката јавност, во време кога мислам дека тие се повеќе од неопходни.

Должам благодарност на сите кои ми дадоа критики и препораки на првото издание. На мојата професорка, инспиратор и коректор – Наде Проева, лектор на лекторите, чии јазични корекции, сугестии и критички забелешки имаа важно значење при оформувањето на трудот и чиј несебичен труд е вграден во целата книга. Освен во вториот дел. Работата по него таа и при големата желба не успеа да ја заврши – болеста и смртта ѝ попречија. На 12 септември 2024 г. ми ја прати последната глава што успеа да ја сработи со охрабрувањето „само ти пишувај, и јас во тоа време сум на терапија.“ На 15 септември не успеавме да се видиме зашто влезе во болница. Сепак прими да го работи и Вториот дел, но на 27 октомври мораше да признае: „За жал нема да стигнам. Многу ми е Криво“. Но пак не пропушти шанса да даде препорака. А

на 6 ноември нè напушти засекогаш. Збогум професорке, поклон и благодарност: ова книга е посветена и на вас!

Должам специјална благодарност на Комитетот за византологија и медијевистика на Република Македонија, и на неговиот претседател проф. д-р Тони Филиповски, за можноста овој труд да излезе под знакот на Комитетот и да ја има честа да биде прво негово издание, со кој започнува нова едиција, едицијата Macedonia Byzantina.

Должам голема благодарност на мојот почитуван ментор, инспиратор и охрабрувач, доајенот на македонската медијевистика проф. д-р Коста Ациевски, кој освен важни препораки за овој труд, се јавува и негов рецензент, што за мене се јавува посебна чест.

За позитивните моменти во оваа книга придонесоа повеќе луѓе, додека за сите грешки и слабости придонес имам само јас.

А, пред сè и повеќе од сè: Му благодарам за сè на Бога!

БИБЛИОГРАФИЈА

Извори

Actes d'Iviron, 1, Des origins au milieu di XIe siecle, Lefort Jacques, Oikonomidès Nicolas, Papachryssanthou Denise and Monastère d'Iviron (eds.) Paris, 1985

Actes d'Iviron, 2, Du milieu du XIe siècle à 1204, Lefort Jacques, Oikonomidès Nicolas, Papachryssanthou Denise and Desclée de Brouwer (eds.), Paris, 2001

Acropolitae Georgii., Opera I, A Heisenberg rec. Lipsiae 1903

Anastasioi Bibliotecarii, Passio Sancti Demetrii Martyris, J.-P. Migne, Patrologia latina, vol. 129, 1853

Anastasioi Bibliotecarii., Chronographia tripertita, vol. II. Carolus de Boor ed., Lipsiae 1885

- Ангелов Боньо, Неиздаден препис на старобългарското съчинение „Солунска легенда”, во:
Страници из историята на старобългарската литература, София, 1974
- Ангелов Боню, Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. 2, София, БАН, 1967
- Ангелов Боню, Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. 3, БАН, София, 1978
- Anonymi Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum, Heidelberg, 1890
- Ανωνύμου Σινοψύς Χρονική. Bibliotheca Graeca medii aevi, vol. VII, Sathas C. N (ed.), Pariss, 1894
- Attaliothae Michaelis, Historia, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 29. Weberi ed. Bonn 1853
- Бешевлиев Веселин, Първобългарски надписи, БАН, София 1979
- БКП, Коминтернът и македонският въпрос, т. 2, София 1999
- Bryennii Nicephori, Historiarum libri quatuor. Corpus fontium historiae Byzantinae IX, Bruxelis, 1975
- Bryennii Nicephori, Commentarii, ed. A. Meineke, Bonnae, 1836
- Bryennii Nicephori, ed. A. Meineke, Bonnae, 1836
- БЛК XIII = Българската литература и книжнина през XIII век, редактори Божилов Иван и Кожухаров Стефан, София, Български писател, 1987
- Caminiatae Ioannis, De expugnatione Thessalonicae, ed. Gertrud Böhlig, Corpus Fontium Historiae Byzantinae – Series Berolinensis, 4, Berolini 1973
- Chomateni Demetrii, Πονήματα Διαφορά, rec. Gunter Prinzing, Berolini, 2002
- Choniatae Nicetae, Historia, rec. I. Bekker, Bonnae, 1835
- Choniatae Nicetae, Historia, ed. Jean Luis van Dieten, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Series Berolinensis 11/1, Berlin, 1975
- Cedrenus Georgius, Ioannis Scylitzae, Historiarum Compendium, t. II, ed. Imanuele Bekkero, Bonnae, 1839
- Comnae Annae, Alexias, ex rec. Augusti Reifferscheidii, vol. I, Lipsiae, 1884
- Comnae Annae, Alexias, 1, eds. Reinsch Diether, Athanasius Kambylis, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 40.1, Berlin, 2001

- Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, Gyula Moravcsik ed. Washington 1967, Dumbarton oaks
- Constantini Porphyrogeniti, *De ceremoniis, Aulae byzantinae libri duo*, Rec. I.I. Reiskii, CSHB, Bonnae, 1829
- Constantini Porphyrogeniti, *De thematibus et De administrando Imperio*, rec. Immanuel Bekkerus, Bonnae 1840
- Constantino Porfirogenito de *Thematibus*, ed. A. Pertusi Roma, 1952
- Constantine Porphyrogenitus, *The book of ceremonies*, vol. 2, *Byzantina Australiensia*, Volume: 18, Anne Moffatt and Maxeme Tall eds., Cambera 2012
- Genesii Iosephi, *Regum libri Quattuor*. H.-G. Beck, A. Kambylis, R. Keydell eds., *Cprpus fontium historiae byzantinae*, vol. XIV, *seres Beroliensis*, 1978
- Geographi Graeci minores*, Carolus Mullerus ed., vol. secundum, Parisiis, 1861
- Glabri Rodulfi, *Historiarum Libri Quinque*, ed. Neithard Bulst, Oxford 2002
- Вельковић, Жарко Б., Протобугарски Натпис С Тронеђе Рашке, Новог Пазара И Лепосавића, Етно-културолошки зборник XXVI, *Svrljig* 2023, 145 - 154
- ВИИНЈ 1 = Византиски извори за историју народа Југославије, I, Београд, САНУ, Византолошки институт, 1955
- ВИИНЈ 2 = Византиски извори за историју народа Југославије, II, Београд, САНУ, Византолошки институт, 1959
- ВИИНЈ 3 = Византиски извори за историју народа Југославије, т. III, Београд, САНУ, Византолошки институт, 1966
- ВИИНЈ 4 - Византиски извори за историју народа Југославије, т. 4 (понатаму: ВИИНЈ 4), Београд, САНУ, Византолошки институт, 1971
- ВИИНЈ 6 = Византиски извори за историју народа Југославије, т. VI, САНУ, Византолошки институт, Посебна издања књ. 18, Београд 1986
- Вукомановић А., Грађа за историју народа и књижевности српске, Гласник Друштва србске словесности, св. X, Београду, 1858
- Fulcheri Carnotensis, *Historia Hierosolymitana (1095 – 1127)*, von Heinrich Hagenmeyer, Heidelberg, 1913

- Georgii Monachi, Chronicon, ed. C. de Boor, v. I, Stutgard, 1978
- ГИБИ 4 = Гръцки извори за българската история, т. 3, София, БАН, 1960
- ГИБИ 4 = Гръцки извори за българската история, т. 4. София, БАН, 1964
- ГИБИ 5 = Гръцки извори за българската история, т. 5, БАН, София 1964*
- ГИБИ 6 = Гръцки извори за българската история, т. 6, София, 1965*
- ГИБИ 7 = Гръцки извори за българската история, т. 7. София, 1968*
- ГИБИ 8 = Гръцки извори за българската история, т. 8 София БАН, 1972
- ГИБИ 9 = Гръцки извори за българската история т. IX, част II, БАН, София 1994
- ГИБИ 9, 2 = Гръцки извори за българската история т. IX, част II, БАН, 1994, София
- ГИБИ 10 = Гръцки извори за българската история, т. X. София, 1980
- ГИБИ 11 = Гръцки извори за българската история т. XI, БАН, София 1983
- Greek lexicon of the Roman and the Byzantine periods, from (From B. C. 146 to A. D. 1100) By
E. a. Sophocles, New York, 1900
- Greenfield Richard, Alice-Marry Talbot ed. and tr., Holy man of Mount Athos, Harvard University
Press, London, 2016
- Gregoire. H., Les sources epigraphiques de l' histoire bulgare, Byzantion, 1934, 745-786
- Gregoriae Nicephori, Byzantina historia, t. 1. Schopenus ed. ECHB. Bonnae 1829
- Gregoriae Nicephori, Byzantina historia, t. 2. Schopenus ed. ECHB. Bonnae 1830
- Gregoriae Nicephori, Byzantina historia, t. 3. Bekkerus ed. ECHB. Bonnae 1855
- Грчке повеље српских владара, ред. Соловиев Александар, Мошин Владимир, Српска
Кралјевска Академија, Београд, 1936
- Гюзелев Васил (ред.), Венециански документи за историята на България и българите от XII
– XV в., Архивите говорят № 18. Главно управление на архивите, София 2001
- Гюзелев Васил, Cherana Bulgara de loco nomine Akrida (Нови венециански документи от
1390–1415 г.) за български роби на остров Крит, Paleobulgarica XXV, 2001, N 4, 3–26.
- Darrouzès J., Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae, Paris, 1981

- Das Strategikon des Mavrikios, George T. Dennis (ed.), Corpus Fontium Historiae Byzantinae, series Vindobonensis, t.vol. XVII, Academiam Scientiarum Austriacam, Wien, 1981
- Две византийские хроники X века, Москва, 1959
- Delehaye Hippolyti, Synxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Bruxellis
- Документи за борбата на македонскиот народ за независност и национална држава, т. 1, Скопје 1981
- Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, т. 2, Скопје, 1981
- Документи и материали за историјата на българският народ, БАН, София 1969
- Драгова Надежда, Втората апология на българската книга и нејните извори, во: Константин Кирил Философ, юбилеен сборник по случај 1100 годишнината од смртта му, София, БАН, 1969
- Државна сигурност и културно-историческото разузнавање (1970-1989), Из архивите на ДС, т. 15, София, 2014
- Дуйчев Иван, Из старата българска книжнина, книга втора, София, 1944
- Флавий Й., 2004. Историја Јудејска војна Јосифа Флавия древнерусски превод, т. 1., Москва: РАН
- Заимов Јордан, Битолски надпис на Иван Владислав самодержец български, старобългарски паметник од 1015-1016 г., БАН, София, 1970
- Заимова Райна, Арабските извори за българите, Христоматия, София, Танакра, 2000
- Иванов Јордан, Български старини од Македонија, БАН, София, 1970
- Иванов Јордан, Богомилски книги и легенди, София, 1970
- Iohannis Euchaitorum metropolitae Quae in codice vaticano graeco 676, Iohannes Bollig, Paulus de Lagarde, Gottingae, 1882
- Историја Јудејска војна Јосифа Флавия древнерусски превод, т. 1, РАН, Москва, 2004
- Јоан Екзарх, Шестоднев, София, 2001
- Jordanes, Storia dei Goti, A Cura di Elio Bartolini testo latino a Fronte, Tea, Milano, 1991
- Јорданов Иван, Корпус на печатите на средновековна Бугарија, София, 2011

- Истрин В.М., Откровение Мефодия Патарского и апокрифические видения Даниила в византийской и славяно-русской литературах, Исследование и тексты, Москва, 1897
- Калайдович Константин. Иоаннъ эксархъ Болгарскій, Москва, 1824
- Климент 1 = Климент Охридски, Събрани съчинения, т. 1, София, БАН, 1970
- Климент 3 = Климент Охридски, Събрани съчинения, т. 3, София, БАН, 1973
- Кульбакинъ С.М.. Охридская рукопись апостола, конца XII века, Български старини, кн. 3, XLI – LIX, София, 1907, БАН
- Dvornik F., La Vie de Saint Gregoire le Decapolite, et les Slaves Macedoniens au IXe siècle, Paris, 1926
- Lemerle Paul, Les plus anciens recueils des miracles de saint Demetrus, I, Le texte, Paris, 1979
- Leo Imperator, *Tactica*, J.-P. Migne, PG 107, Paris, 1867
- Leonis Grammatici, *Cronographia*, ed. Im. Bekkeri, CSHB, Bonnae 1842
- Leonis Diaconi Caloensis, *Historiae libri X*, rec. Hasii C. V., CSHB, Bonnae, 1828
- ЛИБИ 1 = Латински извори за българската история, том първи, БАН, София, 1958
- ЛИБИ 2 = Латински извори за българската история т. 2, София БАН, 1960
- ЛИБИ 3 = Латински извори за българската история, т. 3, София, БАН, 1965
- ЛИБИ 4 = Латински извори за българската история т. 4, София, БАН, 1981
- ЛИБИ 5.1. = Латински извори за българската история, т. 5, част 1, София, БАН, 2001
- Liutprand of Cremona, *The Complete works of Liutprand of Cremona*, Paolo Scuatriti tr. and intr., The Catholic university of America press, 2007
- Lolos Anastasios, *Die dritte und vierte redaktion des Ps.-Methodios*, Beiträge zur klassischen Philologie, vol. 88, Meinheim am Glan Hain, 1978
- Maas Michael, *Reading in Late Antiquity, A Soursbook*, second edition, Routledge, Londn – New York, 2010
- Malalae Ioannis, *Chronographia*, Dindorf ed. CSHB, Bonnae, 1831
- Mango C., *The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians*, in: *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 7, 1983, 393-404

- Македонският въпрос в българо-югославските отношения (1950 – 1967), София 2009
- Македония, Сборник от документи и материјали, БАН, София, 1978
- Martin-Hisard Bernadette, La Vie de Georges l'Nagiorite (1009/1010-29 juin 1065, Revue des études byzantines Année 2006 64-65 5-204
- Меловски Христо, Москополски зборник, пролошки житија на светците, Miscelanea byzantine-makedonica, vol. 1.1., Скопје, 1996
- Милев, А., Гръцките жития на Климент Охридски, БАН, София 1966
- Милтенова А., Тъпкова-Заимова В. Историко-апокалиптичната книжнина във Византия и в средновековна България, София, 1996
- Миловска Добрила и Таковски Јован, Македонска житијна литература IX – XVIII век, Скопје, 1996
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. I ed. G. Pertz, Leipzig, 1825
- Monumenta Germanica Historiae, SS, III, ed. G. Pertz, Hannoverae, 1839
- Monumenta Germanica Historiae, Legum Sectio III, tomi II, pars II, 2, 2, rec. A. Wemingoff, Hannoverae at Lipsiae, 1908
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. VII, ed. G. Pertz, Hannoverae, 1846
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. VIII, ed. G. Pertz, Hannoverae, 1848
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. IX, ed. G. Pertz, Hannoverae, 1851
- Monumenta Germanica Historiae, SS, XIII, ed. G. Waitz, 1985 (reprint)
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. XVII, ed. G. Pertz, Hannoverae, 1861
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. XXIV, Leipzig 1925
- Monumenta Germanica Historiae, SS, v. XXVI, Leipzig, 1925
- Moravcsik G. 1983. Byzantinoturcica, II, Berlin: Leiden - Brill,
- Mosin Vladimir, Ljetopis Popa Dukljanina, Latinski tekst sa hrvatski prjevodom I , Hrvatska kronika, Zagreb Matica Hrvatska, 1950
- Мошин Владимир, Битољска плоча из 1017 године, Македонски јазик, XVII, 1966, 51 – 61

- Мошин Владимир, Ђирковић Сима, Синдик Душан, Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, књига I, 1186 – 1321, Извори за српску историју књ. 9, Ћирилички извори књ. 1, Историјски институт Београд, Београд, 2011
- Мудрак О. А., Заметки о языке и културе дунајских булгар, *Orientalia et Classica VI*, Аспекти компаративистици 1. Москва, 2005
- Мутафов Васил и Койчев Атанас (ред.), Каталог на българските средновековни монети, XI – XIV в., Агато, София, 1999
- Недков Борис, България и съседните ѝ земи през XII век според Географията на Идриси, София, 1960
- Nicephori, Archiepiscopi Constantinopolitani, *Opuscula Historica*, ed. Carolus de Boor, Lipsiae, 1880
- Nicephori Patriarchae Constantinopolitani, *Breviarum Historicum*, ed. Cyril Mango, (*Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, 13), Dumbarton Oaks, Washington, 1990
- Oikonomidès N., *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris, 1972
- Pachymeris Georgii. *De Michaelae et Andronico Paleologis, libri XIII, I – II*, Beckerus ed., CSHB, Bonnae, 1835
- PG XCIX = *Patrologia Graeca*, t. XCIX. Migne, J. P. ed., Paris, 1860
- PG CXI = *Patrologiae Graecae*, t. CXI. Migne, J. P. ed., Paris, 1863
- PG CVI = *Patrologiae Graecae*, t. CVI. Migne, J. P. ed., Paris, 1863
- PG CVII = *Patrologiae Graecae*, CVII, J.-P. Migne, Paris, 1867
- Пиринско дело, бр. 42, 20.10.1947
- Patrologia Latina*, CVI, 1864 Jacques-Paul Migne, 1864
- Patrologia Latina*, CXXVIII, J.-P. Migne, Paris, 1880
- Грозданов Цветан, Портрети на светителите од Македонија од IX – XVIII век, Скопје, 1983
- Procopius Caesariensis, *Opera omnia_ II. De bellis libri V–VIII*. rec. Jakob Haury, ed. Gerhard Wirth, *Bibliotheca Teubneriana*, G. Saur, Lipsiae, 2001
- Повест времених лет, Полное собрание русских летописей, т. 1, Лаврентьевская летопись, Ленинград, 1926–1928

- Повест времених лет, Полное собрание рускихъ летописей, 2, Ипатьевская летопис, Санкт Петербург 1908
- Повесть временных лет, часть первая, Москва – Ленинград, АН СССР, 1950
- Попов Андрей Николаевич, Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А.И. Хлудова, Москва, 1872
- Попруженко М. Г, Козма Пресвитеръ, Болгарскій писатель X вѣка, Български старини, кн. XII, София, БАН, 1936
- Попруженко М.Г., Синодикъ царя Борила, Български старини, кн. 8, София, 1928
- Попов Георги, Триодни произведения на Константин Преславски, Кирило-методеивски студии, кн. 2, София, 1985
- Правила на светата православна църква, София, 1936
- Pselli Michaelis, Chronographia, ed. Reinsch Diether, Berlin, 2014
- Raport Semen, On the Early Slavs. The Narrative of Ibrahim-Ibn-Yakub, The Slavonic and East European Review, Vol. 8, No. 23 [Dec., 1929]
- Racki Franjo, Asemanov ili Vatikanski evangelistar, Zagreb, 1865
- Радченко К., Замѣтки о рукописяхъ, хранящихся въ болгарской митрополиі г. Скопя, Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук, XII / 3, 1907, 158 - 162
- Recueil des historiens des Croisades, Historiens occidentaux, I, Paris, 1844
- Recueil des historiens des Croisades, Historiens occidentaux, III, Paris 1866
- Recueil des historiens des Croisades, Historiens occidentaux, IV, Paris 1879
- Regel W., Fontes rerum byzantinarum I, Petropoli, 1892
- Roberti Monachi Historia Iherosolimitiana, ed. Borgas, RHC, NO, III, Paris 1866
- Розен В. Р., Император Василий Болгаробойца. Извлечения из летописи Яхьи Антиохийского. Санкт Петербург, 1883
- Сакжзовъ Ив., Новооткрити документи отъ края на XIV вѣкъ за българи отъ Македония, продавани като роби, Македонски преглед, Година VII, 1932, № 2-3, 1 – 61

- Свод 1 = Свод древнейших письменных известий о славянах, т. I (I – VI вв.), составители Л. А. Гиндин и Геннадий Литаврин, Москва: РАН, 1994
- Свод 2 = Свод древнейших письменных известий о славянах, т. 2, (VII – IX вв.), составители С. А. Иванов, Г.Г. Литаврин, В. К. Ронин, Москва 1995
- Seibt Werner, Georgios archiepiskopos Bulgarias. Zur Identifizierung des bulgarischen Erzbischofs während der Herrschaft des Johannes Tzimiskes mit Hilfe zweier Siegeltypen, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 24 (1975), 55-59
- Seibt W., Siegel als Quelle für Slawenarchonten in Griechenland, *Studies in Byzantine sigillography*, VI, Nikolas Oikonomides ed., *Dumbarton Oaks*, Washington, 1999, 27 – 36
- Symeonis Magistri, *Annales*, Rec. I. Bekker, CSHB, Bonnae, 1838
- Сказание за железния кръст и епохата на цар Симеон, ред. Калоянов Анчо, Спасова Мария, Моллов Тодор, Велико Търново, 2007
- Scylitzae Ioannis, *Synopsis Historiarum*, CFHB, series Berolinensis, v. V, rec. Thurn Ioannes (Editor), De Gruyter, Berlin, 1973
- Слова на светлината, творби на старобългарски писатели от епохата на св. Цар Борис, цар Симеон и св. цар Петър, избор и превод Иван Добрев и Татяна Славова, София, 1985
- Станиславов (Лесновски) Пролог от 1330 година, Румяна Павлова и Веселина Желязкова, Велико Търново, Фабер, 1999
- Стара българска литература (IX – XVIII в.), ред. Ангелов Б. и Гелов М., София, 1922
- Старословенски кирилometодиевски извори, Ѓорѓи Поп-Атанасов, ред., Скопје, Менора, 2011
- Стојановић Љубомир, Стари српски записи и надписи. Књига I, Српска Краљевска Академија, Београд, 1902
- Suidae Lexicon, graece et latine, Thoman Gaisfordum, Godfedus Bernhardy, tomus prior, Halis et Brunsvigae, 1853
- Suidae Lexicon, ed. Immanuelis Bekkeri, Berolini 1854
- Suidae Lexicon, ex recognition Immanuelis Bekkeri, Berolini, 1854
- Svidae Lexicon A – Ω, Pars 1, Lexicographi Graeci Vol. I, Ed. Adler Ada, München – Leipzig, 2001

- Сюзюмов М.Я., Византийская книга Эпарха, Москва, 1962
- Табу, време на страх и страдание, преследването на македонците в България по време на комунизма (1944 – 1989), ред. Стойко Стойков, Сандански, 2014
- Теодоровъ-Баланъ Александър, Кирилъ и Методи, т. 2, София, 1934
- Теодосије, Житије светога Саве, приредио, Данијел Дојчиновић, Бања Лука, 2016
- Théophylacte d'Achrida, Lettres, ed. Paul Gautier, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 16/2, Thessalonique, 1986
- The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History ad 284 – 813, tr. and ed. Cyril Mango, Roger Scott, Clarendon Press – Oxford, 1997
- The Geography of Ananias of Sirak, The Long and the Short Recensions, Introduction, Translation and Commentary, by Robert H. Newsen, Weisbaden, 1992
- The "Opus Majus" of Roger Bacon, London, Williams and Norgate, 1900
- Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, CSHB, Bekker I. (ed), Bonnae, 1838
- Theophanis Chronographia, Carolus de Boor, vol. 1, Textum graecum continens, Lipsiae, 1883
- The Taktika of Leo VI, Geoge Dennis ed. and tr., Washington, 2000, Dumbarton oaks texts 13
- Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опширен пописен дефтер од XVI в. за Ќустендилскиот санџак, т. V, книга II, превод, редакција и коментар Методи Соколовски, Скопје, 1980
- Tzetzae Ionnis, Anecdota Graeca, vol. I, ed. P. Matranga, Romae, 1850
- Tzetzae Ioannis, Epistolae, Theod. Pressel, Tubingae, 1851
- Tzetzae Ioannis, Historiarum variorum Chiliades, Teophilus Kiesslingius, Lipsiae, 1826
- Заимов Ѓордан, Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, старобългарски паметник от 1015 – 1016 г., БАН, София 1970
- Zonarae Ioannis, Epiromae Historioarum libri XVIII, 3, ed. Theodor Büttner-Wobst, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae, 1897
- Zonarae Iohannis, Lexicon, tomus posterior, ed. Iohannes Avgustus Henricus Tittmann, Lipsiae, 1808

Хинковски Симеон, Нови генуезки нотариални актове за българи от началото на XV век, *Bulgaria Medievalis*, v. 4-5 / 2013 – 2014, *Studies in honour of Professor Vassilka Tapkova-Zaimova*, Sofia, 233 – 239

Historia quae dicitur Gesta Dei per Francos edita a venerabili domno Guiberto, in *RHC, NO, IV*, Paris 1879

Христоматия по старобългарска литература, ред. Динев П., Куев К., Петканова Д., София 1967

Чертков, Д. Ч., 1843. О переводѣ Манассіной лѣтописи на словѣнскій языкъ, Русскій историческій сборникъ, т. 6, кн. 1-2, Москва

Литература

Angelov Dimiter, *Prospography of Byzantine World (1204 – 1261) in the Light of Bulgarian sources*, in: *Identities and allegiances in the eastern Mediterranean after 1204*, eds. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guilhem, Routledge, New York, 2016, 116 – 119

Barford, *Slavs Beyond Justinian's Frontiers*, in: *Становление славянской этничности, по поводу книги Флорина Курты: Curta F. The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500–700*, *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 2008 №2, 21 – 32

Barford P.M., *The Early Slavs, Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*, Cornell University Press, Ithaca, New York

Barth Fredrik, „Introduction,“ in *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Boston, 1969

Bechev Dimitar, *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*, *Historical Dictionaries of Europe*, No. 68, The Scarecrow Press, UK 2009

Biliarsky, Ivan, *The Tale of the Prophet Isaiah, The Destiny and Meanings of an Apocryphal Text*, in: Florin Curta (ed.), *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, 23, Brill, 2013

Biliarsky Ivan, *Word and power in medieval Bulgaria, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450*, General Editor Florin Curta, vol. 14, Leiden – Boston, 2011

- Browning Robert, *Byzantium and Bulgaria, A comparative study across the early medieval frontier*, Temple Smith, London 1975
- Brüggemann, Thomas, *Migrations and Ethnic Shifts on the Balkan Peninsula from 6th to 11th Century A. D. Ethnogenesis and Christianization of Bulgaria*, *Eirene* 43 (2007), 112–125
- Brunet F., *Sur L hellenisation des toponimes slaves en Macedoine*, *Travaux et mémoires*, 9, Paris, 1985, 235 – 265
- Bulić Dejan, *The Fortifications of the Late Antiquity and the Early Byzantine Period on the Later Territory of the South-Slavic Principalities, and Their Re-occupation*, in: *The World of the Slavs, Studies on the East, West and South Slavs: Civitas, Oppidas, Villas and Archeological Evidence (7th to 11th Centuries AD)*, Ed. Srđan Rudić, The Institute of History, Belgrade, 2013, 138 – 234
- Bury J. B., *The imperial administrative system in the ninth century*, London, 1911
- Charles S. Maier, *The Unmasterable Past: History, Holocaust, and German National Identity*, Cambridge, 1988
- Chrysos Ev., *Settlements of Slavs and Byzantine sovereignty in the Balkans*, in: Belke K., Kislinger E., Külzer A. Stassinopoulou Maria eds., *Byzantina Mediterranea. Festschrift für Johannes Koder zum 65. Geburtstag*, Vienna, 2007, 123 – 135
- Christys Ann, *The transformation of Hispania after 711, Regna and Gentes, The Relationship Between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*, Hans-Werner Goetz, Jörg Jarnut, Walter Pohl (eds), Brill, Boston, 2003, 219 – 241
- Clarke James F., *Zlatarski and Bulgarian Historiography*, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 15, No. 44 (Jan., 1937)
- Collins Rogger, *Keepers of the keys of Heaven, A history of the papacy*, New York, 2009
- Concepts of National Identity in the Middle Ages, Simon Forde, Lesley Johnson, Alan V. Murray (eds), Leeds, 1995
- Florin Curta, *Eastern Europe in the Middle Ages (500-1300)*, Brill's Companions to European History, Volume: 19, 2019
- Curta, Florin, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge, 2006

- Curta Florin, *The Long Sixth Century in Eastern Europe, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, Volume: 72*, Brill, 2021
- Curta Florin, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, C. 500-700*, Cambridge, 2001
- Curta Florin, *Where there any Slavs in seventh century Macedonia*, *Journal of History*, XLVII, n. 1, 2012, 61 – 75
- Čepreganov, Todor () *Transition and the Macedonian historiography*. In: *History education beyond borders. How can we share our cultural heritage?*, 31 March - 06 Apr 2014, Ohrid, Macedonia, 2014. (Unpublished), <http://eprints.ugd.edu.mk/9752/>
- Daskalov, Roumen, *Feud over the Middle Ages: Bulgarian-Romanian Historiographical Debates*, In: Roumen Daskalov and Alexander Vezenkov (eds), *Entangled Histories of the Balkans 3: Shared Pasts, Disputed Legacies* (Brill, Leiden – Boston, 2015), 274-353
- Delikari Angeliki, *Die situation in Nord – West Makedonien wahrend der regierung des basileios II., die sogennante kirche des zaren Samuel and die grundung des erzbistums von Ochrid*, in: *Европейският югоизток през втората половина на X – началото на XI век, История и култура*, Васил Гюзелев, Георги Николов (eds), София, 2015, 236 – 243
- Dimnik, Martin, *Kievan Rus, the Bulgars and the southern Slavs, c. 1020 – c. 1200*, in: David Luscombe (ed), *The new Cambridge Medieval History, 4/2: c. 1024 – c. 1198*, Cambridge, 2004, 254-276
- Đoković, Zorica, *Stanovništvo istočne Makedonije u prvoj polovini XIV veka*, *Зборник радова византолошког института* 40 (2003), 97 – 244
- Dolukhanov Pavel M., *The Early Slavs, Eastern Europe from the Initial Settlement to the Kievan Rus*, Longman, London – New York, 1996
- Dragnea Mihai, *Shaping Religious Identity on the Northern Edge of the Christianitas: Portraits of Pagans and Idolaters in the Twelfth Century Pomerania*, *Edinost in dialog Unity and Dialogue* 76 (2021) 2: 243–273
- Dragnea Mihai, *Verbal and Non-Verbal Communication between Germans and Wends in the Second Half of the Tenth Century*, *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2019, Nr. 2 (110), 5 – 33

- Drezov Kyril, Macedonian identity: an overview of the major claims, in *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, Palgarave, Great Britain, 1999
- Ducellier, Alain, Albania, Serbia and Bulgaria, in: David Abulafia (ed.), *The new Cambridge Medieval History*, 5: c. 1198–c. 1300, Cambridge, 1999, 779-795
- Durak Koray, Jevtić Ivana, Identity and the Other in Byzantine Studies: An Introduction, in: *Identity And the Other In Byzantium*, Papers From the Fourth International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium, Istanbul, 23–25 June 2016, The Koç University, 2019, 3 - 22
- Dvornik Fr., *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, 1926
- Dzino Danijel, *Becoming Slav, Becoming Croat, Identity Transformations in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, vol. 12, Leiden, 2010, 162–168
- Gasparis Charalambos, *Migration and Ethnicity in the Venetian Territories of the Eastern Mediterranean (13th to 15th Century)*, in: *Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition zone, Aspects of mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E*, Eds: Johannes Preiser-Kapeller and others, Brill, 2020, 193 - 221
- Geary Patrick, *Ethnic identity as a situational construct in the early middle ages*, in *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, N 113, 1983, 15 - 26
- Geary, Patrick, *Language and Power in the Early Middle Ages*, Waltham, 2013
- Geary Patrick, *The myth of nations, the medieval origin of Europe*, Princeton and Oxford, 2003
- Geary Patrick J., *Writing History: Identity, Conflict, and Memory in the Middle Ages*, Edited by Florin Curta and Cristina Spinei, Romanian Academy, Institute of Archaeology of Iași și Brăila: Editura Academiei Române 2012
- Georgeoff John, *Nationalism in the History Textbooks of Yugoslavia and Bulgaria*, *Comparative Education Review*, Vol. 10, No. 3 (Oct., 1966)
- Gkoutzioukostas A., “Sklavenia” (“Σκλαυινία”) revisited: previous and recent considerations”, *Παρεκβολαι*, An electronic journal for Byzantine literature, vol. 7, 2017, 1 - 12
- Gkoutzioukostas A., “The term “Σκλαυηνία” and the Use of Adjectives which Derive from Ethnic Names in the History of Theophylact Simocatta”, in: *Cyril and Methodius: Byzantium and the World of the Slavs*, International Scientific Conference, Thessalonica, 2015, 638 – 646

- Glabri Rodulfi, *Historiarum Libri Quinque*, ed. Neithard Bulst (Oxford 2002)
- Goldstein Ivo, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, Zagreb 1995
- Grafenauer Bogo, *Die Völker Jugoslaviens, Actes du premier international des etudes blcaniques et sud-est europeennes*, III, Sofia 1969, p. 37-49; иститот, *Srjednovjekovna etnička struktura prostora jugoslovenskih naroda i odnos između osnovnih etničkih jezgara kasnijih naroda*, *Jugoslovenski istoriski časopis*, Beograd 1988, 17-24
- Grafenauer Bogo, *Srjednovjekovna etnička struktura prostora jugoslovenskih naroda i odnos između osnovnih etničkih jezgara kasnijih naroda*, *Jugoslovenski istoriski časopis*, Beograd 1988, 17-24
- Gregoire H., *Un Nouveau fragment di "Scriptor incertus de Leone Armenio"*, *Byzantion.*, t. XI, 1963, 417-427
- Gregory Timoty, *A History of Byzantium*, Wiley- Blackwell, 2010
- Gergory Tymothy, *A History of Byzantium*, Blackwell Publishing Ltd, 2005
- Falkenhausen Vera von, *Between Two Empires: Southern Italy in the Reign of Basil II*, *Byzantium in The Year 1000*, Brill Leiden – Boston, 2003
- Fine John, *The Early medieval Balkans, A critical survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Michigan: University of Michigan Press, 1991
- Fine, John Van Antwerp, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, University of Michigan Press, 1994
- Fine J., *When ethnicity did not matter in the Balkans: a study of identity in pre-nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the medieval and early-modern periods*, Michigan, 2006
- Frier, Bruce W., "Demography". In Bowman, Alan K.; Garnsey, Peter; Rathbone, Dominic (eds.). *The Cambridge Ancient History XI: The High Empire, A.D. 70–192*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 827–854
- Fouracre Paul, *Introduction: the history of Europe 500–700*, in: Paul Fouracre (ed), *The New Cambridge Medieval History*, vol 1 (500 – 700), Cambridge, 2006, 1-13
- Haldon John F., *Byzantium in the Seventh Century, The Transformation of a Culture*-Cambridge University Press, 1997

- Hamerow Helena, The earliest Anglo-Saxon kingdoms, in: *New Cambridge Medieval History*, t. 1, 500 – 700, ed. Paul Fouracre, Cambridge University press, 2006, 263 – 288
- Harper, Kyle: *The Fate of Rome. Climate, Disease, and the End of an Empire*. Princeton, Oxford, 2017
- Heather, Peter, Disappearing and reappearing tribes, in: Walter Pohl and Helmut Reimitz (eds), *Strategies of distinction, The Construction of Ethnic Communities, 300-800* (Brill, Leiden – Boston, 1998), 95-111
- Heather, Peter, *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford University Press, 2006
- Hilan Eriksen Tomas, *Etnicitet i nacionalizam*, Beograd, 2004
- Hippolyti Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum Ad Acta Sanctorum Novembris*, Brussels: Apud Socios Bollandianos, 1902
- Historija naroda Jugoslavije, t. 1., Bogo Grafenauer ed., Zagreb, 1953
- History of Macedonian people, Skopje 2008
- Holmes Catherine, *Basil II and the governance of Empire (976-1025)*, New York 2005
- Holmes Catherine, Concluding Remarks, in *Identities and allegiances in the eastern Mediterranean after 1204*, eds. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guilhem, Routledge, New York, 2016, 309 - 314
- Hupchick D., *The Bulgarian Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony*, Palgrave Macmillan, 2017
- Illyes E., *Ethnic continuity in the Carpatho-Danubian Area, Hungary*, 1992
- Inkova Mariela, A contribution to the problem of producing the Old Bulgarian belt fittings from the X century, *Die archäologie der frühen Ungarn chronologie, technologie und methodik*, Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 2012
- Ireck Konstantin, *Geschichte der Bulgaren*, Prague, 1876
- Jakobsson Sverrir, Defining a Nation: Popular and Public Identity in the Middle Ages, *Scandinavian Journal of History*, 24:1, 1999
- Johnson Losley, *Imagining Communitites: Medieval and Modern, Concepts of National Identity in the Middle Ages*, Leeds, 1995, 1 - 20

- Kaldellis, Anthony, *Streams of gold, rivers of blood: the rise and fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade*, Oxford University Press 2017
- Kaneff D., *Negotiating their Past in Post-Socialist Bulgaria*, „*Ethnologia Balkanica*” 1998, 6p. 2, 31–45
- Kazaroff Gavril, *Quelques observations sur la question de la nationalite des anciens Macedoniens*, *Revue des Etudes Grecques*, 23, 1910
- Kinloch, Matthew, *Reframing Medieval Anatolia, Caucasia, and the Aegean: Narratives, States, and Cities*, *Medieval Worlds* 14/2021, 6-21
- Zbigniew Kobylinski, *The Slavs*, in Paul Fouracre, *The New Cambridge Medieval History*, Volume 1 c. 500–c.700, Cambridge University Press, 2008, 524 – 545
- Koder Johannes, *Macedonians and Macedonia in Byzantine spatial thinking*, in: *Byzantine Macedonia, Identity image and history*, ed. John Burke and Roger Scott, Melbourne 2000, 12–28;
- Köpstein Helga, „*Zum Bedeutungswandel von Σκλάβος / Sclavus*“, *Byzantinische Forschungen*, b. VII, Amsterdam, 1979
- Lemerle Paul, *Les plus anciens recueils des miracles de saint Demetrus, II, Les commentaires*, Paris 1981
- Lemerle Paul, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, Paris, 1945
- Leveniotes G. A., *Byzantine Dominion in the Balkans during the 7th – 8th c. and its Modern Cartographic Representation*, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies*, Sofia, 22 – 27 August 2011, vol. III, 296
- Lozinski, B. Philip, *The Name Slav*, *Essays in Russian History*, Archon Books, Hamden, Connecticut 1964, pp. 19 - 30
- Lunt Horace, *Review of "Bitolski Nadpis na Ivan Vladislav Samodurzhets Bulgarski: Starobulgarski Pametnik ot 1015-1016 Godina"* by Iordan Zaimov and Vasilka Zaimova, *Slavic Review*, vol. 31, no. 2 (Jun., 1972), 499
- Madgearu Alexandru, *The Asanids. The Political and Military History of the Second Bulgarian Empire (1185–1280)*, Brill, Leiden – Boston, 2017

- Madgearu Alexandru, Byzantine Military Organization on the Danube 10th–12th Centuries“, in: F. Curta (ed.), *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450–1450. Volume 22*, Brill Leiden–Boston 2013, 55-64
- Madgearu, Alexandru, Centrifugal movement in the Balkans in the 11th century, *Études byzantines et post-byzantines* 5, 2006, 213-221
- Madgearu Alexandru, The church organization in the lower Danube between 971 – 1020, “*Études byzantines et post-byzantines*”, IV, Iași, 2001, 71 – 85
- Madgearu Alexandru, The Military Organization of Paradunavon, "Byzantinoslavica", 60, 2, Praga, 1999, 421-446
- Maksimović, Ljubomir, Serbia's View of the Byzantine World (1204–1261), in: Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain (eds), *Identities and allegiances in the eastern Mediterranean after 1204* (Routledge, New York, 2016), 121-131
- Markus Wien, Daniel Ziemann, Vom Wandervolk zur Großmacht. Die Entstehung Bulgariens im frühen Mittelalter (7.-9. Jahrhundert). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag 2007 (Kölner historische Abhandlungen, 43). 544 S., Abb., *Sudost-Forschungen* 67 (2008), 417-419
- Mathisen Ralph W., "Barbarian Bishops and the Churches" in *Barbaricis Gentibus*" During Late Antiquity, *Speculum*, Vol. 72, No. 3, Jul., 1997, The University of Chicago Press, 664-695
- Mathiesen Robert, The Importance of the Bitolja Inscription for Cyrillic Palaeography, *The Slavic and East European Journal*, Vol. 21, No. 1, Spring, 1977, 1-2
- Maxwell – Stuart P.G., *Chronicles of the popes*, Thames and Hudson 1997
- McKee Sally, Sailing from Byzantium: Byzantines and Greeks in the Venetian World, in: *Identities and allegiances in the eastern Mediterranean after 1204*, eds. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Routledge, New York, 2016, 291 - 301
- McKitterick Rosamond, *The Church*, *The New Cambridge Medieval History, Volume III c. 900 – c 1024*. ed. Timothy Reuter, Cambridge University Press, 2008
- Meininger Thomas A., A Troubled Transition: Bulgarian Historiography, 1989-94, *Contemporary European History*, Vol. 5, No. 1 (Mar., 1996), pp. 103-118
- Miklosich Fr., edit, *Lexicon Palaeoslovenico – Graeco – Latinum*, Vindobonae, 1862 – 1865
- Mladenov S., *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin nad Leipzig, 1929

- Moravcsik, Gjula, *Byzantinoturcica, Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen Quellen* 2, Berlin, 1983
- Mucaj Skender, Xhyheri Suela, Ristani Irklid, Pentkovskiy Aleksey M., *Medieval Churches in Shushica Valley (South Albania) and the Slavonic Bishopric of St. Clement of Ohrid, Slověne*, vol. 3 No 1, 2014, 5 – 42
- Mühle, Eduard, *Die Slaven im Mittelalter, Das mittelalterliche Jahrtausend 4*, Berlin-Boston, Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, 2016
- Mühle Eduard, *Slavs in the Middle Ages between Idea and Reality*, Brill, Leiden – Boston, 2023
- Νεκτάριος Δαπέρολας, *Τοπωνυμικά και ανθρωπωνυμικά τεκμήρια σλαβικών έγκατα στάσεων στην περιοχή τον Παγγαίου κατά τη Μέση Βυζαντινή Περίοδο*, *Βυζαντιακα*, 28, 2009, *Τεσσαλονικα*, 239 – 260
- Neville L., *Authority in Byzantine provincial society, 950 – 1100*, New York, 2004
- Niehoff-Panagiotidis, Johannes, *To Whom Does Byzantium Belong? Greeks, Turks and the Present in the Medieval Balkans,*” in: R.J.W. Evans and Guy P. Marchal (eds), *The Uses of the Middle Ages in Modern European States* London, 2011, 139-149
- Nikolić Maja, Pavlović Bojana, *Bulgarians, Serbs, and the Rus in the Central Balkans in Byzantine Historical Narratives (Late 10th – Mid-13th Century): The View from Constantinople*, *Зборник радова Византолошког института LX/II*, *Византолошки институт, САНУ*, Београд, 2023, 739 - 768
- Novaković P., *Use of past, ancestors and historical myths in the Yugoslav wars in 1990s. Archaeology and the changing identity in the former Yugoslavia*, „Portolano Adriatico” 2007, бр. III/3
- Norwich John, *Byzantium, The apogee*, New York 1994
- Obolensky Dmitri, *Byzantium and the Slavs*, New York, 1994
- Oikonomidès N., *L'archonte Slave de l'Hellade au VIIIe Siècle*, *Византийский временник*, т. 55, част 2, Москва, 1998, 111 – 118
- Oikonomides N., *Title and Income at the Byzantine Court*, in: Henry Maguire ed., *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, Washington, 1997, 199 - 215

- Oikonomides Nicolas, *Silk Trade and Production in Byzantium from the Sixth to the Ninth Century: The Seals of Kommerkiarioi*, *Dumbarton Oaks Papers*, vol. 40, 1986, 33 – 53.
- Ostrogorsky George, *History of the Byzantine state*, Basil Blackwell, Oxford, 1968
- Ostrogorsky George, *The Byzantine Empire in the World of the Seventh Century*, *Dumbarton Oaks Papers* Vol. 13, 1959
- Paliga Sorin, *Linguistic marginalia on Slavic ethnogenesis*, *Romanoslavica XLIII*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008
- Panov Mitko, in *History of Macedonian people*, INI, Skopje, 2008
- Panov Mitko B., *The Blinded State: Historiographic Debates about Samuel Cometopoulos and His State (10th–11th Century)*, Brill, 2019
- Paolella Christopher, *Human Trafficking in: Medieval Europe, Slavery, Sexual Exploitation, and Prostitution*, Amsterdam University Press, 2020
- Papadakis Aristeides, Mayendorff John, *The Christian East and the Rise of the Papacy: The Church 1071-1453 A.D, The Church in History v. IV*, St. Vladimir's Seminary Press, 1994
- Petkovic Vladimir, *Une Hypothèse sur le Car Samuel*, Paris, 1919
- Petrovski Boban, *Central–southern Europe under the Restored Byzantine Administration after the fall of Samuel State*, in: V.Gjuzelev – G.Nikolov (eds.), *South-eastern Europe in the second half of 10th – the beginning of 11th centuries: History and Culture*, International Conference, 6 – 8 October 2014, Sofia 2015, 266-269
- Petrovski, Boban, *St. Clement of Ohrid, Khan/kniaz Boris-Mikhail and Kniaz/tsar Simeon: Historical Aspects*, *Slovene* 2 (2016), 11-53
- Pohl Walter, *Telling the difference: Signs of ethnic identity*, in: Walter Pohl and Helmut Reimitz (eds), *Strategies of distinction, The Construction of Ethnic Communities*, 300-800, Brill, Leiden – Boston, 1998, 21 - 66
- Pohl Walter, *Conceptions of ethnicity in Early Medieval studies*, *Archaeologia Polona*, vol. 29, 1991, 40-49
- Pohl Walter, *Conceptions of Ethnicity in Early Medieval Studies*, in: *Debating the Middle Ages: Issues and Readings*, Blackwell Publishers, 1998, 13-24

- Popović Vladislav, *Aux origins de la slavisation del Balkans: la constitution des premières Sklavinies Macédoniennes vers la fin du Vie siècle*, Académie des inscriptions & belles-lettres, *Comptes rendus des séances de l'année 1980 janvier-mars*, Paris 1980, 230 - 257
- Prinzing Gunter, *Convergence and divergence between the Patriarchal Register of Constantinople and the Ponemata Diaphora of Archbishop Demetrios Chomatenos of Achrida*, *Ohridska arhiepiskopija u vizantijskom svetu Vizantijski svet na Balkanu I*, Urednici Bojana Krsmanovic, Qubomir Maksimovic, Radivoj Radic (Beograd 2012), 1 – 16
- Proeva Nade, *Lychnidos – Loukridon – Lokrida – Ohrid*, *Acte du III-eme colloque internationale sur l'Illyrie méridionale et l'Epire dans l'antiquité*, Paris 16-19 octobre 1996, Paris Edition de Boccard 1999, 73 – 78
- Proeva Nade, *On rulers' titles and the names of Balkan peoples from the Middle Ages to modern times - Bulgari (Bulgarians), Bulgarini/Bulgareis (Bulgarinians/Bulgareians)*, *Zgodovinski časopis*, 77, 2023, br. 3-4, 406 - 433
- Proeva Nade, *Savremeni makedonski mit kao odgovor na nacionalne mitove suseda: albanski panilirizam, bugarski pantrakizam i grčki panhelenizam*, *Zgodovinski časopis*, 64, Ljubljana, 2010, 176–219
- Putinja Filip, *Stref-Penar Zoslin, Teorije o etnicitetu*, Beograd, 1997
- Rayk Einax, Daniel Ziemann: *Vom Wandervolk zur Großmacht. Die Entstehung Bulgariens im frühen Mittelalter (7.–9. Jh.)*, *Kölner Historische Abhandlungen Bd. 43*. Böhlau: Köln, Weimar, Wien 2007, 544, *Zeitschrift Für Balkanologie*, vol. 45 / 2 (2009)
- Regna and Gentes: The Relationship Between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*, Hans-Werner Goetz, Jörg Jarnut, and Walter Pohl (eds), Leiden – Boston, 2003
- Rosen Elie De, *The economic fate of urban settlements in Rhoanian Boeotia, Thessaly, and Western Macedonia (783-1204)*, A thesis submitted to the University of Birmingham, Institute of Archaeology and Antiquity, April 2018
- Roudometof Victor, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict, Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*, 2002, Praeger Publishers
- Runciman Steven, *A history of the First Bulgarian Empire*, G. Bell & Sons, London 1930
- Runciman Steven, *The Eastern Schism*, Oxford University Press, 1997

- Sampimon J.A., *Becoming Bulgarian: the articulation of Bulgarian identity in the nineteenth century in its international context: an intellectual history* (Dissertation Faculty of Humanities), 2006
- Saradi Helen, *Towns and Cities*, *The Oxford handbook of Byzantine studies*, ed. Elizabeth Jeffreys, John Haldon, Robin Cormack, Oxford university press, 2008
- Schmitt Oliver, "Mysians, Macedonians, Dardanians" - some remarks on late medieval ethnonyms in the central Balkans, во *Македонскиот идентитет низ историјата*, Скопје 2010, 73 – 78
- Seibst W., *Weitere Beobachtungen zu Siegeln früher Slawenarchonten in Griechenland*, *Βυζαντινο Κρατος και Κοινωνια, Μνημη Νικου Οικονομιδη*, Αθена, 2003
- Shepard Jonathan, *A marriage too far? Maria Lekapena and Peter of Bulgaria*, in: A. Davids (ed.), *The empress Theophano, Byzantium and the West in the first millennium*, Cambridge, 1995, 121- 149
- Shepard, Jonathan, *Bulgaria: the other Balkan "empire"*, in: Timothy Reuter (ed.), *The new Cambridge Medieval History*, 3: 900 – 1024, Cambridge, 2008, 567-585
- Shepard Johnatan, *Byzantium and the West*, in *The New Cambridge Medieval History*, Volume III c. 900 – c 1024. ed. Timothy Reuter, Cambridge University Press, 2008, 605 – 622
- Shepard Johnatan, *Byzantium expanding 944 - 1025*, *The New Cambridge Medieval History*, Volume III c. 900 – c 1024. ed. Timothy Reuter, Cambridge University Press, 2008, 589 – 603
- Shepard Jonathan, *Equilibrium to expansion (886–1025)*, in: *The Cambridge history of the Byzantine empire c. 500–1492*, New York, 2008
- Shepard, Jonathan, *Ruler as instructor, pastor and wise: Leo VI of Byzantium and Symeon of Bulgaria*, in: Timothy Reuter (ed.), *Alfred the Great*, Aldershot, 2003, 399-358
- Shepard Jonatan, *The Cambridge history of the Byzantine empire c. 500–1492*, New York, 2008
- Smith Anthony, *National Identities: Modern and Medieval?*, *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, Leeds, 1995, 21 - 46
- Smythe Dion C., *Macedonians in eleventh - and twelfth- century Byzantine historiography*, in: *Byzantine Macedonia, Identity image and history*, ed. John Burke and Roger Scott, Melbourne 2000, 69–78

- Snively Carolyn S., Macedonia in Late Antiquity, in: Joseph Roisman, Ian Worthington (eds), *A Companion to Ancient Macedonia*, Blackwell Publishing, 2010, 545 – 570
- Sophoulis, Panos, "Bulgaria – “The new Byzantium”": Political ideology and self-perception in a medieval Balkan state", in: Ch. Raffensperger (ed.), *Authorship, Worldview, and Identity in Medieval Europe* (Oxford, 2022), 311-326
- Sophoulis P., “New remarks on the history of Byzantine-Bulgar relations in the late eighth and early ninth centuries”, *Byzantinoslavica*, LXVII / 2009, 1 – 2, 119 - 138
- Stathakopoulos Dionysios, Population, demography, and disease, in *The Oxford handbook of Byzantine studies*, ed. Elizabeth Jeffreys, John Haldon, Robin Cormack, Oxford university press, 2008
- Stefoska Irena and Stojanov Darko, Remembering and Forgetting the SFR Yugoslavia. Historiography and History Textbooks, in the Republic of Macedonia, *Südosteuropa* 64 no. 2, 2016 Institute for East and Southeast European Studies pp. 206-225
- Stephenson Paul, *Balkan borderlands (1018–1204)*, *The Cambridge history of The Byzantine Empire*, Cambridge 2008, 664 - 691
- Stephenson Paul, *Byzantium’s Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*, Cambridge 2000 (2004, 2006)
- Stephenson Paul, *Balkan borderlands (1018–1204)* in: Shepard Johnathan (ed.), *The Cambridge history of The Byzantine Empire* (Cambridge 2008), 664 - 691
- Stephenson Paul, Byzantine conceptions of otherness after the annexation of Bulgaria (1018), in D. Smythe, (ed.), *Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider* (Aldershot, 2000), 245–57.
- Stephenson Paul, *The Balkan Frontier in the Year 1000, Byzantium in the year 1000*, Brill Leiden – Boston 2003, 109 – 133
- Stephenson Paul, *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer*, Cambridge: Cambridge University press, 2003
- Stojkov Stojko, Nationalism and the Middle Ages: The Myth for the Creation of Slavic-Bulgarian Nation in 9th-10th Century“, internet scientists’ magazine: *Hi-story*, 2003, https://www.academia.edu/8640952/nationalism_and_the_middle_ages_The_Myth_of_Creation_of_Slavic-Bulgarian_Nation_in_9th-10th_Century, 2014

- Stoykov Stoyko, 1018 and after: new reality and new perceptions in Byzantine Balkans. Самуиловата држава илјада години потоа (1018–2018), Скопје, 2022, 123 - 146
- Stoykov Stoyko, From ‘Nations’ to ‘Archontias’ (I) ‘Sclavinia’ and ‘Sclavoarchontia’: Terms and Chronology, in: Slovene, International journal of Slavic studies, Vol 9, No 1 (2020), 7 – 28
- Stoykov Stoyko, From ‘Nations’ to ‘Archontias’ (II) Terms ‘Sclavinia’ and ‘Sclavoarchontia’ and Incorporation of Balkan Slavs in Byzantium, in: Slovene, International journal of Slavic studies, Vol 9, No 2 (2020), 7 – 38
- Stoykov Stoyko, Persecution of “Non-Existent”: Repression of Macedonians in Bulgaria during the Communist Period (1944 – 1989). In: Macedonia & its Questions. Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe (34). Peter Lang, Berlin, 2020, 205-255
- Tafel Theophilus L. F., De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica, Berolini, 1839
- Tarnanidis Ioannis, The Macedonians of Byzantine period, in: Byzantine Macedonia, Identity image and history, ed. John Burke and Roger Scott, Melbourne 2000, 29–49
- The Oxford dictionary of Byzantium, v. 1, New York – Oxford, 1991
- The Oxford Dictionary of Byzantium, 3, New York – Oxford, 1991
- The Oxford dictionary of Byzantium, v. 3, New York – Oxford, 1991
- Țiplic Ioan Marian, Transylvania in the Early Middle Ages (7th – 13th C.), Heidelberg, 2006
- Toynbee Arnold Joseph, Constantine Porphyrogenitus and His World, Oxford University Press, USA, 1973
- Treadgold, Warren., The Byzantine revival (780 – 842), Stanford, California, 1988
- Troebst Stefan, IMRO + 100 = FYROM? The politics of Macedonian historiography, The New Macedonian Question, ed. James Pettifer, Macmillan Press Ltd, 1999
- Ullmann Walter, A Short History of the Papacy in the Middle Ages, Routledge 2003
- Uta-Renate Blumenthal, The papacy, 1024–1122, The New Cambridge Medieval History, Volume iv c. 1024–c. 1198 Part II, ed. David Abulafia and others, Cambridge 2008, 8 – 38
- Vasmer Max, Die Slaven in Griechenland, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Zentral Antiquariat der Deutschen Demokratischen Republik, Leipzig, 1970

- Velenis Georgios, Kostić Elena, Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies. Belgrade: The Serbian National Committee of AIEB and the contributors 2016, 128
- Wayne S. Vucinich, Review: Istorija na Makedonskiot Narod. by Mihailo Apostolski; IstorijaMakedonskog Naroda: Vol. 1: Od Praistorije do Kraja XVIII Veka, Slavic Review, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1972), pp. 496-499
- Ward-Perkins Bryan, Land, Labour And Settlement, in: Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Michael Whitby(eds), The Cambridge Ancient History Volume 14, Late Antiquity_ Empire and Successors, A.D. 425–600, Cambridge University Press, New York, 315 – 344
- Whitby Michael, Balkans and Greece, 420 – 602, in: Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Michael Whitby(eds), The Cambridge Ancient History Volume 14, Late Antiquity_ Empire and Successors, A.D. 425–600, Cambridge University Press, New York, 701 - 729
- Whitney J. P., Dixie D.D., The reform of the Church, in: The Cambridge medieval history, t. 5, (New York 1926), 1 – 49
- Wiseman James R., The City in Macedonia Secunda, in: Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin. Actes du colloque de Rome (12-14 mai 1982), l'École Française de Rome Année 1984
- Wolff Robert, 'The "Second Bulgarian Empire". Its Origin and History to 1204', in: Jonathan Shepard (ed.), The Expansion of Orthodox Europe, Byzantium, the Balkans and Russia, Routledge, 2016, 267-305.
- Wolfram Brandes, John Haldon, Towns,Tax and Transformation: State, cities and their hinterlands in the East Roman World, c. 500 – 800, in: G.P. Brogiolo, N. Gauthier, N. Christie (eds.), Towns and their territories between Late Antiquity and the early Middle Ages, Brill, Leiden – Boston - Koln, 2000
- Wolfram Herwig, Conrad II, 990–1039: emperor of three kingdoms; translated by Denise A. Kaiser, Printed in the United States of America, Published by The Pennsylvania State University Press, 2006
- Wood, Ian, Defining the Franks: Frankish Origins in Early Medieval Historiography, in: Concepts of National Identity in the Middle Ages, Leeds, 1995, 47 – 58
- Wormald Patrick, Kings and kingship, in: Paul Fouracre (ed), The New Cambridge Medieval History, vol 1 (500 – 700), Cambridge, 2006, 571 – 603

Yorke Barbara, Anglo-Saxon Gentes and Regna, in: Regna and Gentes, Hans-Werner Goetz et al (eds), Brill, Boston, 2003, 386, 389; Hans-Werner Goetz, Regna and Gentes: Conclusion, in: Regna and Gentes, Hans-Werner Goetz et al (eds), Brill, Boston, 2003, 381 – 408

Ziemann Daniel, Between authoritarianism and consensus: domination and the role of nobility in the First Bulgarian realm (7th–late 9th century), *Bulgaria Medievalis*, 2 / 2021, 373 - 397

Ziemann Daniel, Vom Wandervolk zur Grossmacht. Die Entstehung Bulgariens im fruhen Mittelalter (7.-9. Jahrhundert). Koln, Weimar, Wien: Bohlau Verlag 2007

Živković Tibor, The Urban Landcape of Early Medieval Slavic Principalities in the Territories of the Former Praefectura Illyricum and in the Province of Dalmatia (ca. 610 – 950), in: *The World of the Slavs, Studies on the East, West and South Slavs: Civitas, Oppidas, Villas and Archeological Evidence (7th to 11th Centuries AD)*, Ed. Srđan Rudić, The Institute of History, Belgrade, 2013, 15 – 38

***

Алексова Блага, Епископијата на Брегалница: прв словенски црковен и културно-просветен центар во Македонија, Прилеп, 1989

Алтермат Урс, Етнонационализмът в Европа, София, без година

Анастасијевиќ Д. Н., Хипотеза о „западној“ Бугарској, Гласник скопског научног друштва, књ. III, Скопље 1927, 2–11

Ангелов Боньо, Страници из историјата на старобългарската литература, София, 1974

Ангелов Веселин, Хроника на едно национално предателство, София 2004

Андреев Ѓордан, Лазаров Иван, Павлов Пламен, Кой кој е в средновековна Българија, София 1994

Ангелов Димитър, „Българска земя“, „българска страна“, „българско царство“, „българска држава“, „България“ (терминологични проучвания), во: *Из средновековното ни минало*, София 1990

Ангелов Димитър, Българската народност и делото на Климент Охридски, Българското средновековие – идеологическа мисъл и просвета, София, 1982

Ангелов Димитър, Българската народност през вековете, София, 1994

Ангелов Димитър, Византија, София 1992

- Ангелов Димитър, Византийски влияния върху средновековна България, Исторически преглед, IV, 4-5, София, 1948 (во Проучвания по византийска история, София, 2007)
- Ангелов Димитър, Формиране на българската народност, История на България т. 2, Първа българска държава, БАН, София 1981
- Ангелов Димитър, Формиране на българската народност и развитието ѝ в българска нация, во: Из средновековното ни минало, София 1990
- Ангелов Димитър, Образуването на българската народност, София, 1969
- Ангелов Димитар, Образуване на българската народност, София, 1971
- Ангелов Димитър, Принос към народностните и поземлените отношение в Македония, (Епирския деспотат) през първата четвърт на XIII в., Известия на камарата на народната култура, серия Хуманитарни науки, бр. 4, София, 1947 г.
- Ангелов Димитър, Съдържание и смисъл на думите „Зрукъ”, „родъ”, „плем1” и „народъ” в средновековната българска книжнина, во: Българското средновековие – идеологиска мисъл и просвета, (София: 1982), 30–50
- Ангелов Димитър, Съдържание и смисъл на думата „отечество“ в средновековната българска книжнина, Българско средновековие – идеологиска мисъл и провета, София 1982
- Ангелов Петър, България и българите в представите на византийците (VII–XIV) в., София 2012
- Ангелов Петър, Как е изглеждал средновековният българин в очите на византийците, в: История на българите: потребност от нов подход, преоценки, Сборник, втора част, Тангра, Танакра, София 1998, 75 – 110
- Вера Стојчева-Антиќ, Битолската плоча важен епиграфски споменик од почетокот на XI век, Развитие, 17/6, Битола, 1979, 598 - 601
- Антолјак Стјепан, Македонија и Македонците во средниот век (Прилог кон етногенезата на македонскиот народ), ГИНИ XVI / 1, Скопје 1972, с. 111 – 124
- Антолјак Стјепан, Самуиловата држава, ИНИ, Скопје 1969
- Антолјак Стјепан, Самуиловата држава, Средновековна Македонија 1, 289–603

Анголјак Степан, Самуиловото царство, во: Историја на македонскиот народ, книга прва, ИНИ, Скопје 1969 г.

Анголјак Стјепан, Критички осврт за изворите за Самуиловата држава (до 1014), Средновековна Македонија, т. 1, Скопје 1985, 239 – 288

Аретов Николай, Национална митологија и национална литература, София, 2006

Атанасов Димитар, Време е да пензионираме национализма. И националистите, https://www.marginalia.bg/aktsent/vreme-e-da-pensionirame-natsionalizma-i-natsionalistite/#_ftn7, посетено на 15 јануари, 2020

Атанасовски Александар, Византија и Словените од Македонија во VII в., Византија и славјаните, Годишник на Софийскиот универзитет „Св. Климент Охридски“, т. 95(14), София, 2010, 77 - 88

Атанасовски, Александар, Македонија и Македонците во делото на Никифор Григора – византиски историограф од XIV век. Годишен зборник на Филозофскиот факултет 53, 2000, 61–72

Атанасовски Александар, Саракински Воислав, кои биле Комитопулите и од кого „отпаднале“, во: Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, Струмица, 2015, 13 – 26

Ациевски, Коста, Велешката област во VI и првите децении на VII век. Годишен зборник на Филозофскиот факултет 52, Скопје, 1999, 105–117.

Ациевски, Коста, Пелагонија во VI и VII век, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 43-44, Скопје, 1991, 21–37

Ациевски Коста, Пелагонија во средниот век, Скопје (Од доаѓањето на Словените до паѓањето под турска власт). ИНИ, Скопје 1994

Бабиќ Бошко, Денешните територии на Република Македонија и Република Албанија во VII и VIII век; Цивилизации на почвата на Македонија, Цивилизации на почвата на Македонија, макропроект „Историја на културата на Македонија“, кн. 2, Прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, МАНУ, Скопје, 1995

Баришиќ Фрањо, Чуда Димитрија Солунског као историски извори, САНУ, Београд, 1953

- Басотова, Љубица, „Летописот“ на попот Дукљанин како извор за македонската средновековна историја, in: Бошко Бабиќ (ed), Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, 5 (Прилеп, 1988), 121-236
- Белдедовски Звонко, Баргала – средновековна некропола, ранословенски елементи, Зборник, н.с. бр. 1 – археологија, Скопје 1995, 167-176
- Белдедовски Звонко, Брегалничкиот басен во римскиот и раниот средновековен период, Завод за заштита на спомениците на културата – Штип, 1990
- Белдедовски Звонко, Средновековен Штип низ историските податоци и материјалните остатоци, Завод за заштита на спомениците на културата и анроден музеј – Штип, Зборник VIII, мај 1998
- Белчовски Јован, Охридската архиепископија, од основањето до паѓањето на Македонија под турска власт, Скопје, 1997
- Белчовски Јован, Правната положба на црквата во Самуиловата држава, Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, Завод за заштита на спомениците на културата и музеј – Струмица, 2015
- Бешевлиев Веселин, Към въпроса за народността на старите македонци, ГССУ, t. XVIII, 8, София 1932
- Бешевлиев Веселин, Първобългарите, История, бит и култура, София, 1981
- Биярски, Иван, Покровители на царството, Свети цар Петър и света Параскева-Петка, София, 2004
- Биярски Антон, Публично и канонично-правна лексика в българското средновековно пространство, Варна 2011
- Биярски Иван, Средновековната България: царството и народа, in: Полихрония, сборник в чест на проф. Иван Божилов (София, 2002), 25-40
- Божилов Иван, Битолският надпис на цар Иван Владислав и някои въпроси от средновековната българска история, ИП, 1971, кн. 1
- Божилов Иван, Българите във Византийската империя, София, БАН, 1995
- Божилов Иван, България при цар Симеон, История на България, т. 2, Първа българска държава, БАН, София 1981

- Божилов Иван, “Историята на Охридската архиепископия” в човешката съдба и и изследователската дейност на Снегаров, во: Снегаров Иван, История на Охридската архиепископия, София, т. 1, 1995
- Божилов Иван, Цар Симеон Велики (893–927); от „варварска“ държава до християнско царство, во История на средновековна България VII – XIV в., История на България, т. I, София, 1999
- Божилов Иван, Гюзелев Васил, История на България т. I, История на средновековна България, VII – XIV в., София, София 1999
- Бошкоски Миле, Македонија во XI и XII век, надворешни упади на територијата на Македонија, Скопје, 1997
- Бошкоски Милан, Скопје и скопската област од 6 до крајот на 14 в., Скопје 2009
- Брејлсфорд Хенри Ноел, Македонија, Нејзините народи и нејзината иднина, Скопје, 2003
- Вакарелийска Синтия, Култове и календари в средновековна България. До каква степен култовете на светците са отразени в месецословите? Старобългарска литература, кн. 47, 2013, 313 - 320
- Василевски Тадеуш, Генеза на Самуиловото царство, Илјада години од востанието на комитопулите и создавањето на Самуиловата држава (понатаму: 1000 години), ИНИ, Скопје 1971
- Васильев А., Славяне в Грeциjа, Византиjски временик, т. 5, в. 3, 1898
- Вачкова Веселина, Вьображаеми и реални граници в ранносредновековна Европа (III – X), София: УИ „Свети Климент Охридски“, 2001
- Велев Илија, Историја на македонската книжевност, т. 1, Средновековна книжевност (IX – XIV в.), Скопје, 2014
- Велев Илија, Свети Кирил и Методиј: рамноапостоли и сесловенски просветители, Скопје, 2016
- Вељановска Фаница, Антрополошки карактеристики на населението на Македонија од Неолит до Среден век, Републички завод за заштита на спомениците на културата - Скопје, Скопје, 2000

Велкова - Граорковска Милица, Обид за антрополошко дефинирање на средновековното население од Мордовис и источна Македонија и споредби со средновековните популации од териториите на соседите Р Бугарија и Р Србија, во: Митко Б. Панов (уред.), Самуиловата држава и Византиската империја: Историја, легенда, традиција, наследство, Зборник на трудови од меѓународниот симпозиум „Денови на Јустинијан I, Скопје, 17 – 18 Октомври, 2014, Скопје, Евро Балкан Прес, 2015, 229 – 237

Венедиков, Иван. Митовете на българската земя, книга първа, Медното гумно. София, 1995

Венелин Юрий, Древние и нынешние болгары в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам. Историко-критические изыскания. Т. I. Москва, 1829

Войников, Живко, Етимология на някои индоевропейски топоними, <http://www.protobulgarians.com/PODSTRANITSA%20NA%20DR%20ZHIVKO%20VOYNIKOV/ETIMOLOG-ETNONIMI.htm>

Врионис Спирос, Славянското общество на Балканите (VI-VII в.), София, 1999

Вури София, Гърция и гърците в новите български учебници по история. Либерален преглед, објавена на 03 Февруари 2015, <http://librev.com/index.php/discussion-culture-publisher/2631-2015-02-03-13-18-14>

Гелнер Ернст, Нациите и национализмот, Скопје 2001; Андерсон Бенедикт, Замислени заедници, Скопје 1997

Георгиев Емил, Кирил и Методий в развитието на българската култура, Тържествена сесия за 1100 годишнината на славянската писменост 863 – 1963, БАН, София 1965

Галевски Драган, Византиската воена стратегија за време на конфликтот со Самуил, Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, ред. Илија Велев, Васил Ѓоргиев-Лиќин (Струмица 2015), 70 – 79

Грозданов Цветан, Студии за охридскиот живопис, Скопје, 1990

Гюзелев Васил, Средновековна България в светлината на нови извори, София, 1981

Державин, С., История Болгарии, т. 1, АНСССР Москва – Ленинград 1945

Димитров Божидар, 12 мита в българската история, София, 2006

- Димитров Страшимир, *Формирането на средновековната българска народност в светлината на някои наши апокрифи*, Исторически преглед 50-51/1 (1994-1995), 134-164
- Димитров Христо, *Българо-унгарски отношения през средновековието*, София, 1998
- Дринов Марин, *Поглед върху произходението на българският народ и началото на българската народност (1969)*, во Избрани съчинения, т. 1, София, 1971
- Дринов Марин, *Южные славяне и Византия в X веке*, Избрани съчинения, т. 1, София, 1971
- Дуйчев, Иван, *Най-ранни връзки между прабългари и славяни*, in: Иван Дуйчев, *Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България*, София, 1972, 86-103
- Дьорфи Дьорд, *Заселване на унгарците и създаване на уседнало общество*, Исторически преглед, год. LII, кн. 6, 1996
- Дуйчев Иван, *Краткото Климентово житие от Димитър Хоматиян*, Проучвания върху средновековната българска история и култура, София, 1981
- Дуйчев Иван, *Рилският светец и неговата обител*, София, 1947
- Đoković, Zorica, *Stanovništvo istočne Makedonije u prvoj polovini XIV veka*, Зборник радова византолошког института 40 (2003), 97-244
- Живковић Тибор, *Јужних Словена под византиском влашћу 600 - 1025*, Београд, 2007
- Заимов Йордан, *Словѣне и българе в старобългарската книжнина и в българската топонимия*, во Константин Кирил Философ – юбилеен сборник по случай 1100 годишнината от смъртта му, БАН, София, 1969, 127 – 135
- Задорнов Александр, *Территориальные епархии и этнические епископии в структуре церковной организации Первого Болгарского царства (канонический аспект)*, Slověne, №2 2, 2016, 121 – 135.
- Зајковски Драган, *Кон прашањето за првите епарси на Охридската архиепископија: помеѓу митот и историчноста*, 70 години Институт за историја, 70 години македонска историографија, 293 – 304
- Зајковски Драган, *Охридската патријаршија во времето на Самоиловата држава: ерархија и диоцеза, Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија*, Струмица 2015

- Зажковски Драган, Охридската патријаршија во времето на Самоиловата држава: ерархија и дијецеза, Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, Струмица 2015, 114 – 124
- Златарски Васил, Де се е намирала епископијата на св. Климента Охридски, Македонски Прегледъ, Година I, книга 1, София, 1924, 1-14
- Златарски Васил, Историја на българската држава през средните векове, т. I. ч. I, София 1970
- Златарски Васил, Историја на българската држава през средните векове, т. 1, част 2, София 1994
- Златарски Васил, Историја на българската држава през средните векове, т. 2, София 1994
- Златарски Васил, Кои са били вътрешните и външните бојари, Избрани произведения, т. I, София 1972, 304–310
- Златарски Васил, Образуването на българската народност, Избрани произведения, том 1, София 1972 г., 313-368
- Зоговиќ Соња, Етничките заедници во Македонија до крајот на раниот среден век, Прилеп 2001
- Иванов, С.А. "В тени Юстиниановых крепостей"? Ф. Курта и парадокси раннеславянской этничности, 2008, во: Становление славянской этничности, по поводу книги Флорина Курты: Curta F. The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, с. 500–700, Studia Slavica et Balcanica Petropolitana 2008 №2, 5-12
- Иванова О. В., “Формы политической организации славянского общества в центральной и южной частях балканского полуострова в VII – VIII вв.”, in: Геннадий Литаврин ed., Этносоциальная и политическая структура раннефеодальных славянских государств, Москва АН СССР 1987
- Иванова О. В., Распространение христианства у славян в Византии (VII – Хвв.), во: Геннадий Литаврин ред., Принятие христианства народами Центральной и Юго-восточной Европы и крещение Руси, АН СССР, Москва 1988
- Иванова О. В., Литаврин Г. Г., Славяне и Византия, во: Раннефеодальные государства на Балканах, VI-XII вв.. ред. Геннадий Г. Литаврин, Академия Наук СССР, Институт славяноведения и балканистики «Наука», Москва, 1985

Ивановски Васил, Борец за идеалот за слободна и обединета Македонија на Балканот, Историја на Македонија од антиката до АСНОМ, книга прва, ред. Иван Катарциев, МАНУ, Скопје, 2014

Ивановски Васил, Актуелни прашања на Македонија (1946), во: Публицистика и документи, кн. 2, ред. Иван Катарциев, Скопје, МАНУ, 2014

Илиевски, Хр. Петар, Апокрифни интерполации во Краткото житие на св. Кирил-Философ, во: Светила незаодни, Словенските првоучители и нивните ученици (студии), Скопје, Матица македонска, 1999

Илиевски, Хр. Петар, Јазиците на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период, Јазиците на почвата на Македонија, Прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, кн. 3 МАНУ, Скопје 1996 г., 24 – 30

Илиевски, Хр. Петар, Остатоци од претсловенската топонимија во Македонија, Македонски јазик, г. XXXVIII – XXXIX, 1987 - 1988 г., Ск. 1988, 7-25

Илиевски Петар Хр., Охридскиот книжевен центар и словенската писменост, Светила незаодни, Словенските првоучители и нивните ученици, студии, Скопје, 1999

Ильински Г., Об епископском титуле Климента Словенского, Македонски Прегледъ, Година VII, книга 4, София, 1932, 1-24

Иловајски Д., Вопросъ о народности Русовъ, Болгарь и Гунновъ, Журналъ Министерства народного просвѣщенія, ССХV, С. Петербург, 1881

Исаева О. Н., Македонскиот дискурс во современной историографии, Славянский альманах, 14, Москва, 2010, 238-247

Историја на македонскиот народ, т. I, ред. Бранко Панов, Скопје, 2000

Илиески Петре М., Апокрифни интерполации во Краткото житие на св. Кирил-Философ, во: Светила незаодни, Словенските првоучители и нивните ученици (студии), Скопје, 1999

Илиески Петар Хр., Охридскиот книжевен центар и словенската писменост, Светила незаодни, Словенските првоучители и нивните ученици, студии, Скопје, 1999

Иречек Константин, История на българите София 1978

Иречек Константин, История на българите, София 1999

- Иречек Константин, Историја Болгаръ, Одеса 1878
- Историја на македонскиот народ, кн. 1, од предисториско време до крајот на 18 в.. Скопје 1969 г.
- Историја на македонскиот народ, т. 1, Скопје 1985
- Историја на македонскиот народ, група автори, Скопје 1988
- Историја на македонскиот народ, т.1, Скопје 2000 г.
- Јотевски Васил, Националната афирмација на Македонците од Пиринскиот дел на Македонија, 1944 – 1948, ИНИ, Скопје 1996.
- Каждан, Александр, Григорий Антиох: Жизнь и творчество одного чиновника (XII в.), Византийский Временник, 26 (1965), 77-99
- Каждан А., Аннотация: Ioannis Tzetzae Historiae, recensuit P. A. M. Leone. Napoli, 1968; Византийски временник, т. 34, Москва, 1973, т. 34, 289
- Калинина, Т. М., „Архонт“ и „глава глав“ славян, in: Литаврин Геннадий, Становление славянского мира и Византия в эпоху раннего средневековья, Москва, 2011, 37 - 39
- Кацунов Валери, Етнокултурен модел на историческото самосъзнание през българското средновековие, ИП, г. 57, кн. 7, София 1991
- Кенеди Хю, Големите арабски завоевания. как ислямът промени света, София, Рива, 2016
- Ковачевић Јован, Аварски каганат, Београд, 1977
- Коледаров Петър, Климент Охридски “пръв епископ на български език” на драговитите в Слунско и на Великия в западните Родопи, во Константин Кирил Философ – юбилеен сборник по случай 1100 годишнината от смъртта му, БАН, София, 1969, 141 – 168
- Коледаров Петър, Името Македония в историческата география София, 1985
- Колиас Таксиархис, Византийски оръжия, Велико Търново, 2012
- Коматина Ивана, Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века, Београд, 2016
- Коматина Предраг, Појам Бугарске у XI и XII веку и територија Охридске Архиепископије, Охридска архиепископија у византијском свету, Византијски свет на Балкану, I, Зборник радова са Пете националне конференције византолога (Београд, 4-6. новембар 2010), ур. Љубомир Максимовић, Бојана Крсмановић, Радивој Радић, Београд, 2012, 41-56

- Наследова, Р. А., Македонские славяне конца IX-начала X в. по данным Йоанна Камениаты, Византийский Временник. Том 11 (36), Москва, 1956, 82-97
- Предраг Коматина, Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I, Београд 2014
- Предраг Коматина, Област Вагениција и Епископија Св. Климента, Зборник радова Византолошког института ЛШ, 2016, 41 – 56
- Предраг Коматина, Србија и Дуклја у делу Јована Скилице, ЗРВИ, XLIX (2012), 159 - 186
- Конески Блаже, Името на градот Битола, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 23, Скопје, 1971, 441 – 446
- Конески Блаже, Берзити – Брсјаци, Собрани дела, т. 8, Скопје, МАНУ, 369 - 373
- Косев Дино, Борбите на македонскиот народ за ослободување, София 1952
- Коцо Димче, Прилог кон проучувањето на Битолскиот натпис, Прв конгрес на Сојузот на друштвата на историчаритена уметност од СФРЈ, Зборник трудови, Охрид, 1976
- Кристанов Ц., към въпроса за етногенезата на българският народ, Исторически преглед, XXII, кн. 3, София, 1966 г.
- Крсмановиќ Бојана, Податак о словенској архонтии из XI века, ЗРВИ, 34, Београд 1995, 69 - 76
- Крсмановиќ Бојана, У односу управне и црквене организације на подручју Охридске архиепископије, Византиски свет на Балкану, I, Зборник радова са Пете националне конференције византолога (Београд, 4-6. новембар 2010), ур. Љубомир Максимовиќ, Бојана Крсмановиќ, Радивој Радиќ, Београд 2012, Београд 2012, 17 – 38
- Кулури Кристина, Тиранијата на историјата, Либерален преглед, 21 Април 2009, <http://librev.com/index.php/prospects-europe-publisher/553-2009-06-17-07-33-13->
- Курта Флорин, Създаването на славяните, История и археология на долнодунавскиот регион ок. 500 до 700, София, 2009
- Лероа – Молинген А., Синовите на Петар Бугарски и комитопулите, Илјада години од востанието на комитопулите и создавањето на Самуиловата држава, ИНИ, Скопје, 1971
- Литаврин Геннадий, Болгария и Византия в XI–XII вв., Москва, 1960

- Литаврин Геннадий, Константин Багрянородный о Болгарии и Болгарах, Сборник в чест на акад. Димитър Ангелов, БАН, София 1994
- Литаврин Геннадий, Кратка история Болгарии с древнейших времен до наших дней, Москва 1987
- Литаврин Геннадий, Некоторые особенности этнонимов в византийских источниках, во: Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев, Методология и историография, Москва 1976
- Литаврин Г., “Славинии VII – IX вв. Социально-политические организации славян”, во: Л. А. Гиндин ed., Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья, Москва, 1984
- Литаврин, Геннадий, Формирование и развитие болгарского раннефеодального государство (конец VII– начало XI вв.), in: ed. Геннадий Литаврин, Раннефеодальные государства на Балканах, VI-XII вв. (Москва, 1985), 132-187
- Литаврин Г. Г. Формирование этнического самосознания, во Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. М., 1982., 70-74
- Ловмянский Г., Происхождение славянских государств, Вопросы истории, 12, Москва, 1997
- Маджару, Александър Asanesti istoria politico-miliara a statului dinastiei Asan (1185 – 1280), во Великите Асеневици, София, 2016.
- Македонска енциклопедија, т. 1, МАНУ, Скопје, 2009
- Македонска енциклопедија, т. 2, МАНУ, Скопје, 2009
- Македонският въпрос, Историко-политическа справка, БАН, София, 1968
- Маринов Чавдар, Македонското прашање од 1944 до денес, Комунизмот и национализмот на Балканот, Скопје 2013
- Матанов Христо, Югозападните български земи през XIV в. София, 1986
- Микулчиќ Иван , Средновековни градови и тврдини во Македонија, МАНУ, Скопје, 1996
- Милев Александър, Йордан Заимов, Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, Историческ Преглед, 1971, кн. 2
- Митрев Георги, За така наречения " Самуилов Надпис " от село Самуилово, Благоевградска Област, Пловдивски исторически форум, 1, 2017, 91 – 99

- Мисирков К. П., За македонските работи, Софија 1903
- Михов Милен, Политика в историјата. Новата българската историја и македонската историографија 1944–2005, Велико Търново, 2006
- Мишин Д. Е., Сакалиба, Славяне в исламском мире, Москва, РАН Институт востоковедения, 2002
- Мошин Владимир, Уште за Битолската плоча од 1017 година, Историја, 7/2, Скопје, 1971
- Мошин Владимир, Најстарата кирилска епиграфика, Словенска писменост, 1050 годишнина на Климент Охридски, Охрид, 1966
- Мутафчиев Петър, Истоия на българският народ, БАН, София, 1992
- Науменко В. Е., К вопросу о статусе славянских «архонтий» Македонии и Греции в «темные века», in: Россия и мир: панорама исторического развития: сборник научных статей, посвященный 70-летию исторического факультета Уральского государственного университета им. А. М. Горького. — Екатеринбург, 2008, 178 - 189
- Наумов С. А., К проблеме этнополитического самосознания болгар в эпоху византийского господства, Этнические процессы в центральной и юговосточной Европе, АНСССР, Москва 1988
- Нидерле Л., Славянският древности, ред. А.Л. Монгайт, Москва, Алетеја, 2000
- Николов Александър, Второ българско царство и Влахо-българските дилеми, Великите Асеновци, София, 2016, 100 – 105
- Николов Георги, Теодор- Петър, Асен-Белгун и Йоаница – Калоян – обновители на българското царство (1185 – 1207), Великите Асеновци, София, 2016
- Оболенски Димитри, Византийската общност и Источна Европа 500 – 1453, София, 2001
- Оболенски Дмитрий, Богомилите, студия върху балканското неоманихејство, София, 1998
- Оболенски Димитри, Шест византиски портрети, Скопје, 2011
- Острогорски Георгије, Автократор и самодржац, во Византија и Словени, Београд, 1970
- Острогорски Георгије, Византијско-јужнословенски односи, во: Византија и Словени, Београд, 1970
- Острогорски Георгие, Историја на Византија, Скопје, 1992

- Острогорски Георгије, Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевића: о времену њиховог постанка, Зборник радова Византолошког института, 2, 1953, 39 - 60
- Павлов Пламен, Залезът на първото българско царство (1015-1018), София 1999
- Павлов Пламен, Куманите в общественно-политическия живот на средновековна България (1186 – началото на XIV в.), Исторически преглед 46/7 (1990), 16-26
- Панов Бранко, За етногенезата на македонскиот народ, ГИНИ XVI/3, Скопје 1972, 77 – 99
- Панов Бранко, За етногенезата на македонскиот народ, Средновековна Македонија, т. 3, Скопје 1985
- Панов Бранко, Македонија низ историјата, Скопје, 1999
- Папазоглу Фанула, Македонски градови у римско доба, Жива Антика, Скопје, 1957
- Пеев Димитър, Глоса за българите в славянският текст на Юдейската война на Йосиф Флавий, Старобългарска литература, 33-34, София 2005, 485-491
- Пентковский Алексей, Греческий оригинал славянского Синаксаря и его локализация, in: Славяно-русский пролог по древнейшим спискам, Синаксарь, т. 2, Москва, 2011, 651 - 664
- Пентковский Алексей, К истории славянского богослужения византийского обряда в начальный период (кон. IX — нач. X в.): Addenda et corrigenda, Богословские труды, 46, Москва, 2015, 117 – 146
- Пентковский Алексей, Почитание святителя Климента в Охриде В X–XIV вв., Старобългарска литература, 48, София, 2013, 79 – 113
- Пентковский Алексей, Славянское богослужение византийского обряда и корпус славянских богослужебных книг в конце IX – первой половине X веков, Slovene, 2, 2016, 54 – 102
- Пентковский Алексей, Славянское богослужение и церковные организации в сербских землях в X–XII веках, Стефан Немања – преподобнисимеон мироточиви, Зборник радова, Институт за историју уметностифилозофског факултета у београду, Институт за српски језик САНУ, Епископија будимљанско-никшићка, Београд · Беране 2016, 35 - 61
- Пентковский Алексей, Славянский перевод Евангелия и его использование в богослужении в IX (посл. треть) — XI вв. во: Наслеђе и стварањесвети Ћирило и свети Сава 869–1219–

2019 кн. I, уредници др Јованка Радић, др Виктор Д. Савић, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2019, 73 – 148

Петканова Донка, Българска средновековна литература, Велико Търново, 2001

Петканова-Тотева Д., Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници“, во: Константин Кирил Философ, юбилеен сборник по случай 1100 годишнината от смъртта му, София, БАН, 1969

Петровски Бобан, Самоил по Самоил: Компромисите на Василиј II, 1000 години од битката на Беласица и смртта на цар Самоил, МАНУ – ИНИ, (Скопје 2018), 149 – 155

Петровски Бобан, Свет. Климент Охридский, хан/князь Борис-Михаил и князь/царь Симеон: исторические аспекты, Slovene, 2, Москва, 2016

Петров Др., Към общата теория на митологичното поле (един опит за реконструиране на българския християнски пантеон и родословна легенда), Литературна мисъл, 8, 1991, 146, 147

Петров Петър, Образование на българската държава, София 1981

Пириватрић Срђан, Самуилова држава, Обим и карактер, Београд, 1997

Плетерский А. О., „The making of the Slavs изнутри“, Studia Slavica et Balcanica Petropolitana, № 2 (4), Петербург, 2008

Пок Атила, Политическите употреби на исторически митове и фабрикуването на омраза, Либерален преглед, 14 Май 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/europe/2055-2013-05-14-14-30-44>

Поповић Владислав, Куврат, Кувер и Аспарух, Старинар, књ. XXXVII, Београд 1986, 103 - 126

Проева Наде: Алфред Делакулонж, Лулката на македонската државност, Скопје, 2000

Проева Наде, Националните митови во современа Европа и негирањето на македонскиот идентитет, Slavia Meridionalis 12, SOW, Warszawa 2012

Пентковский А. М. Греческий оригинал славянского Синаксаря и его локализация, in: Славяно-русский пролог по древнейшим спискам, Синаксарь, т. 2, Москва 2011

Полывянный, Дитрий, Культурное своеобразие средневековой Болгарии в контексте византийско-славянской общности IX—XV веков, Иваново, 2000

- Польвянный Д. И., Словяне и болгары в восточноримском имперском пространстве: проблемы различия, *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, Петроград, 2008
- Пулевски Ѓорѓија, Славјанско-македонска општа историја, МАНУ, Скопје 2003
- Рајковиќ Мила, Област Стримона и тема Стримон, ЗРВИ LIX, 1958, 1-6
- Симеонов Борис, Прабългарска ономастика, Пловдив, 2008
- Снегаров Иван, История на Охридската архиепископия, София, т. 1, 1995
- Снегаров Иван, История на Охридската архиепископия, т. 2, София, 1995
- Снегаров Иван, „Неиздадени старобългарски житија“, Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“, т. 3 (29), София, 1953 – 1954, 160, 161
- Станилов Станислав, Славяните в първото царство, София, 2002
- Станкова Радослава, Топоси за изобразяване на владетеля светец и светеца войн в южнославянската книжнина от XIII в., *Slověne = Словѣне. International Journal of Slavic Studies*, Vol. 2, No. 1, Moscow, 2013
- Станковиќ Влада, Путовања кроз Византију, Београд, 2014
- Станковиќ Влада, Цариградски патријарси и цареви македонске династије, Београд, 2003
- Старобългарски речник, т. 1, София, БАН ИБЕ, 1999
- Степанов Цветелин, Власт и авторитет в раносредновековна България, София, 1999
- Степанов Цветелин, Средновековните българи, нови факти, интерпретации, хипотези, София 2000,
- Стефан Влахов – Мицов, Самоиловата држава и македонската политика еманципација, во Македонската еманципација на Балканот, Скопје, 2013
- Стефоска Ирена, Струмица и Струмичко низ вековите, Скопје, 2011
- Стојков С. 2015. Битолската плоча – дилеми и интерпретации, in: Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, Струмица, 80 – 105
- Стојков Стојко, Бугарскиот етнос и мултиетничка Бугарија во византиските извори во X в. Гласник на ИНИ, 2015, 63 – 86

- Стојков Стојко, Идентитет, наука и политика: идеите за етногенеза во македонската медијевистика 1944 – 1991. I. Развој на идеите за етногенезата од 1949 до 1970-те години, *Review of the Institute of History and Archaeology RИНА*, 5 (1), 2018, 42-66
- Стојков Стојко, Идентитет, наука и политика: идеите за етногенеза во македонската медијевистика 1944 – 1991 (II): Интерпретација на етногенезата во трудовите на македонските медијевисти во 1970-те и 1980-те. *Review of the Institute of History and Archaeology RИНА*, 6 (1), 2019, 29 – 58
- Стојков Стојко, Историјата како оружје: митот за „насилната македонизација“ во бугарската политика и наука, *Балканската историографија и современите предизвици*, УКИМ – ИНИ, Скопје, 2021, 205 - 232
- Стојков, Стојко, Крунисувањето на Самуил за цар и митот за царот евнух, *ГИНИ*, г. 58, 2014, 1-2, Скопје, ИНИ
- Стојков Стојко, Македонија како татковина и националните колебања на Мисирков, во *Македонскиот идентитет низ историјата*, Скопје, 2010, 215 – 244
- Стојков Стојко, Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон негирање 1948 – 1989, *Годишен зборник на ФОН*, год. 6, т. 1, Штип, 2016
- Стојков Стојко, Многуимените Други: Македонија како пресечна точка на другоста на средновековниот Балкан, Во: *Прилози за историјата на Македонија и македонската култура*, ред. Катица Ќулавкова. МАНУ, Скопје 2021, 147 – 165
- Стојков Стојко, Планирање на минатото - сонување на иднината: народи, етногенези и политика во бугарската и македонската медијевистика. 70 години Институт за Историја - 70 години македонска историографија, Скопје, 2017, 176 - 215
- Стојков Стојко, Поимите Словени и Бугари во Македонија и Бугарија од VII до XIII в., Скопје 2013, докторска теза во ракопис
- Стојков Стојко, Свети Климент: Од Епископа словѹнска до епископoу бoулуѹриас. Трансформација во разбирањето на категориите Словени и Бугари во византиските извори. In: *Милениумското зрачење на Св. Климент Охридски* Скопје, 28 – 29 октомври 2016 година Скопје. МАНУ, Скопје, 219-238
- Стојков Стојко, Јазыкъ словѣнскый во стрословенските текстови (IX – XIV век), *Историја*, год. L/LI, Скопје: ЗИРМ, 2015 –2016, 121 – 145

- Стојков Стојко, Јосимовска Верица, Идеите за етногенеза на македонскиот народ пред 1944 г. Review of the Institute of History and Archaeology, RИНА, 4 (1) 2017, 80-93
- Стојчевска-Антиќ Вера, Македонската средновековна книжевност, Скопје, 1997
- Стојанов Валери, Куманология, Опити за реконструкција, София, 2006
- Съботинов Антон, Българският произход на цар Самуиловия род, София 2005
- Ташковски Драган, Богомилското движење, Скопје, 1949
- Ташковски Драган, За Македонската нација. Скопје, 1975
- Ташковски Драган, За раѓањето на македонската нација, Скопје 1975
- Ташковски Драган, Кон етногенезата на македонскиот народ, Скопје, 1974
- Ташковски Драган, Македонија низ вековите. Скопје, 1985
- Ташковски Драган, Македонска држава под Самуилом и њено ширење на Балкану, Историја народа Југославије, т. I, Београд 1953, 276-281
- Ташковски Драган, Прилог кон трактаречениот „Битолски натпис на Јован Владислав“, Развитие 18/6, Битола 1980, 507 - 520
- Тодић Бранислав, Архиепископ Лав – творац иконографског програма фресака у светој Софији, Византијски свет на Балкану, т. I, САНУ, Београд, 2012, 119 – 135
- Тодорова Марија, Етнос, национализъм и комунистичкото наследство в Източна Европа, Либерален преглед 29 Март 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/bulgaria/1962-2013-03-29-10-47-42>
- Тодоровска Марина Ончевска, Доцноантичка грнчарија во Република Македонија (доцен 3-ти / 6-ти век), докторска дисертација, Филозофски факултет, УКИМ, Скопје, 2008
- Томо Томоски, Белешки за неколку малку познати места во средновековна Македонија, Историја XVII/2 (1981), 76 – 86
- Томоски Томо, Записи за Другувитите во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 49, 1996, 195 – 205
- Трифоновъ Ю., Бесѣдата на Козма Пресивтера и нейниот авторъ, Списание на българската академия на науките, кн. XXIX, София 1923

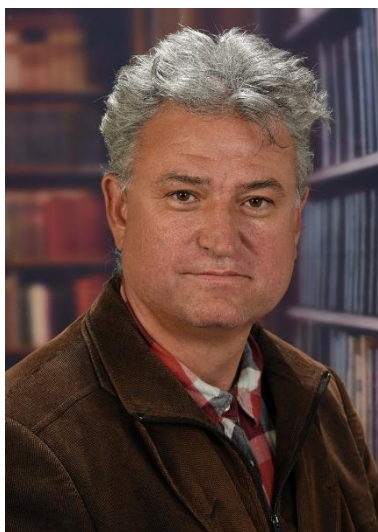

- Тъпкова-Заимова Василка, „Българи родом“, Комитопулите в летописната и историографската традиция, Велико Търново 2009
- Тъпкова-Заимова Василка, Иван Владислав и неговият надпис, во Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, старобългарски паметник от 1015 – 1016 г., БАН, София 1970
- Тъпкова-Заимова Василка, Южните славяне, протоболгары и Византия в VII – IX вв, ранне феодальные государства и народности, Москва, 1991
- Ферјанчић Божидар, Византија и Јужни Словени, Београд, 2009
- Фехер Геза, Ролята и културата на прабългарите, София, 1997
- Филипоски Тони, Етничката атрибуција на Самуиловата држава, во: Самуиловата држава илјада години потоа (1018 – 2018), КВМРМ, Филозофски факултет, Скопје, 2022, 65 – 98
- Филиповски Тони, Свети Климент и неговиот епитет Охридски: појава и распространетост, Свети Климент Охридски во уметничкото творештво, Скопје, 2012
- Хейгън Уилям, Смъртоносните национализми на Балканите, Либерален преглед, 11 Декември 2012, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/prospects/europe/1878-2012-12-11-19-04-16>
- Хейнс Майкъл, Историкът и идеята за нацията, Исторически преглед (понатаму: ИП), БАН ИИ, г. 54, кн. 5-6, София 1998
- Христов Јанко, Щрихи към „Сказание за железния кръст“, Благоевград, 2011
- Хобсбаум Ерих, Нациите и национализмот по 1780 г., програма, мит, стварност, Скопје, 1993
- Цанкова-Петкова Г., България при Асеновци, София, 1978
- Цветковић Милош, Ниже јединице тематског уређења у Византији (9–11 век), докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски Факултет, Београд, 2017
- Цветковић Милош, Уклучување Словена и Влаха у систем византијске провинцијске организације на југу Балкана до XI в. Сличности и разлике, ЗРВИ, XLIX, Београд, 2012
- Чобанов Тодор, Изследвания върху културата на старите българи. София 2010 г.

Тирковић Сима, Работници, војници, духовници, Друштва средновековног Балкана, Београд 1997, 172 - 184

Шкорпил Карел, Материали към въпроса за съдбата на прабългарите и на северите и към въпроса за произхода на днешните гагаузи, Byzantinoslavica V, Prague, 1933–1934

Шрайнер, Петер, Многообразие и съперничество, София, 2004

Стојко Стојков е роден на 16 април 1974 год. во Сандански (Пиринска Македонија, Република Бугарија), каде што завршува основно и средно образование. Завршува историја на Институтот за историја на Филозофскиот факултет во Скопје и како најдобар студент-историчар на генерацијата, станува добитник на наградата „Љубен Лапе“. завршува постдипломски студии на истата институција отсек Историја на македонскиот народ до крајот на XIV век и во јули 2003 г. го одбранува својот магистерски труд „Македонија помеѓу Византија и Бугарија од VII до X век“ и станува магистер по историски науки. Во јануари 2013 год., на Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје ја одбранува докторската дисертација под наслов „Поимите Словени и Бугари во Македонија и Бугарија од VII до XIII век (појава и значење) пред комисија во состав академик Георги Поп-Атанасов,

професорите Коста Ациевски, Александар Атанасовски, Бобан Петровски, Тони Филипоски и се стекнува со научниот степен доктор на историски науки.

По дипломирањето работи како преведувач на историски документи за Архивот на Македонија, како новинар во неделникот „Македонско сонце“, како новинар и главен уредник на билтенот „Македонски глас“ (Бугарија), од 2005 до 2016 г., а од декември 2003 год. до 2021 г. бил заменик на главниот уредник на весникот „Народна волја“ (Благоевград).

Се вклучил активно во дејноста на ОМО „Илинден“ (1990-1998 г.), во Сојузот за просперитет на Пиринска Македонија (1992-1993 г.), во ОМО „Пирин“ (2004-2006 г. како копретседател) и во ОМО „Илинден-Пирин“ (2006-2018 г. како копретседател и портпарол).

Од 2014 г. е вработен на Факултетот за образовни науки при УГД – Штип каде ги предава предметите со областа на средновековната историја на прв и на втор циклус. Од 2015 г. е член на претседателството на Комитетот за византологија и медијевистика на Република Македонија. Учествувал во поголем број научни конференции во Македонија и странство. Ги објавил книгите: Табу – време на страв и страдање. Прогонувањето на Македонците во Бугарија за време на комунизмот, Благоевград 2013, Осудена надеж, Благоевград, 2017, Никола Вапцаров: Ние сме Македонци и нашето творештво треба да биде во служба на македонската кауза, Благоевград 2022, Многуимените Други – Македонија како пресечна точка на другоста на средновековниот Балкан, Штип, 2023 г. и учебникот и практиумот Империјата на Новиот Рим (1025 – 1453 г.). Автор е на сценарио за документарен историски филм, како и на десетици научни статии и мноштво научно популарни статии објавени во научни и стручни списанија во Македонија и странство. Автор на елаборати, експертизи, рецензии и мислења од областа на историјата и на правата на човекот.

Главен интерес во неговата научна работа претставуваат темите: влијание на идеологиите врз интерпретациите на минатото, идентитетските прашања на Балканот во средниот век, Македонија во средниот век, Византија како историја и наследство, појавата и развојот на нациите на Балканот, положбата на македонското малцинство во Бугарија.

МИСЛЕЊА ЗА КНИГАТА:

Проф. д-р Коста Ациевски: Книгата „Многуимените Други Македонија - пресечна точка на Другоста на Балканот (идентитетски јазли)” на д-р Стојко Стојков претставува обид на науката и учените да придонесат во разрешувањето на Гордиевиот идентитетски јазол на Балканот. Авторот ги истражува и елаборира идентитетските проблеми научно, објективно, со почитување на научната методологија во истражувањето и со примена на последните научни достигнувања во областа на идентитетските прашања. Книгата е интересна и поради својата актуелност. Доаѓа во време кога научната заедница, но и општеството, бараат одговори на идентитетските прашања, кои, повторно се најдоа во центарот на општествениот, а особено на политичкиот живот во нашата држава. Таа пополнува многу важна празнина во македонската историографија и претставува значаен придонес во истражувањето на идентитетските прашања во средновековна Македонија и пошироко.

Проф. д-р Александар Атанасовски: Книгата Многуимените Други е работена според современите стандарди со почитување на научноистражувачките принципи. Авторот критички ги анализира изворите за посочената тематика. Прави споредба со досегашните толкувања на истите и дава свој суд за актуелните прашања што и денес ја возбужуваат научната јавност. Стојков си поставил за цел да ги претстави пред читателите собраните резултати од досегашните истражувања и да даде прилог кон истражувањето на комплицираната проблематика за идентитетот, ослободена од идеолошки влијанија. ... Имајќи го во предвид значењето на истражувањето, **посочената**

книга топло ја препорачувам за печатење и мислам дека ќе има голем поттик кај идните истражувачи на слични такви теми.

Проф. д-р Тони Филипоски, претседател на КВМРМ-Скопје: Комитетот за византологија и медијевистика на Република Македонија (КВМРМ) - Скопје, се јавува како издавач на монографијата: *Многуимените други. Македонија - пресечна точка на другоста на средновековниот Балкан (Идентитески Јазли), Скопје, 2024*. Тоа воедно претставува и прво дело во рамки на новоформираната едиција на Комитетот која е наречена: **MACEDONIA BYZANTINA**. Во книгата *Многуимените други* на високо научен и професионален начин се третираат прашања на балканскиот средновековен етницитет, особено оние кои се однесуваат на објективно толкување и интерпретирање на средновековните етнониими (особено Словени и Бугари). Понудените истражувачки резултати на исклучително сложената и комплексна проблематика претставуваат многу значаен научен придонес во македонската и балканската медијевистика и византологија. Со надеж дека и следните публикации од нашата Едиција ќе имаат високо научно ниво, на авторот проф. д-р Стојко Стојков му посакуваме плодна натамошна научна и образовна кариера.